

Inhoud

Een vuurtoren bij Heemstede <i>Ellen Kerkvliet</i>	3
Levinus Tollenaar en zijn grillige baksteenreliëfs aan de Glip <i>Wim de Wagt</i>	8
De Appelkamer, in 1981 gered van de sloop <i>Ruud Bannink</i>	14
Twee puttigroepjes van Shee op Berkenrode <i>Dennis de Kool</i>	20
Nelly van Ree Bernard, muzikale en culturele inspirator <i>Carla van der Stap</i>	24
De Binnenlandse Strijdkrachten (BS) in Bennebroek <i>Martin Bunnik</i>	28
Topverkoper van surrogaatthee <i>Anja Kroon</i>	33
Joep Henneboel: 'Ik kon niet anders' <i>Rob Hinse</i>	35
Dokter Kaplan: een klein drama in Heemstede <i>Marc de Bruijn</i>	39
Vijftig jaar Heemsteeds Philharmonisch Orkest <i>Elles de Koning</i>	41
Van het bestuur	
Uitnodiging voorjaarsbijeenkomst, 26 mei 2016	43
Nominaties Erfgoedprijs 2016	44
Jaarverslag 2015	47
Herinrichting Manpadslaangebied: villa's of masterplan?	50
Wandeling in de Vijfhoek (Haarlem) en kranslegging graf Syb Talma	51

Contributie en mailadres

Mocht het aan uw aandacht ontsnapt zijn dan herinneren wij u bij deze aan het betalen van de contributie voor het jaar 2016. Zoals bekend €18 (maar meer mag ook) op rekeningnummer NL03 INGB 0000 273506, o.v.v. uw naam en '2016'. (Dit geldt niet als u een cadeau-abonnement heeft of vanaf dit nummer abonnee geworden bent.) En ontvangt u al onze digitale nieuwsbrief? Daarin leest u de laatste informatie over onze activiteiten en zo bent u ook op de hoogte als er bijvoorbeeld een datum of aanvangstijd gewijzigd wordt. U kunt uw mailadres doorgeven aan onze secretaris, secretaris@hv-hb.nl.

Redactie HeerlijkHeden

Marloes van Buuren (eindredactie)
Frans Harm
Ellen Kerkvliet-van Holk
Anja Kroon-van Helden
Klaartje Pompe
Redactieadres
Richard Holplein 10 / 2102 EP Heemstede
023 529 07 56 / redactie@hv-hb.nl

Ledenadministratie en abonnementen

Alexander Koopman
Meijerslaan 14 / 2105 PC Heemstede
023-5290530 / administratie@hv-hb.nl

Bestuur HVHB

Jaap Verschoor, voorzitter
Gerard Bettink, secretaris
Alexander Koopman, penningmeester en ledenadministratie
Daan Kerkvliet, karakterbehoud
Marc de Bruijn, communicatie en PR
Gerry Weijers-van Vugt, evenementencommissie
Marloes van Buuren, redactie HeerlijkHeden

Secretariaat en contact

Gerard Bettink
Van Merlenlaan 40 / 2101 GE Heemstede
023 528 47 41 / secretaris@hv-hb.nl

Commissies HVHB

Commissie communicatie
Marc de Bruijn
(communicatie@hv-hb.nl)

Commissie karakterbehoud
Daan Kerkvliet
(karakterbehoud@hv-hb.nl)

Evenementencommissie
Gerry Weijers-van Vugt
(evenementen@hv-hb.nl)

Historische commissie
Ruud Bannink (historischecommissie@hv-hb.nl)

Voor meer informatie over de commissies, zie www.hv-hb.nl > Wie we zijn > Commissies

Bestellen uitgaven HVHB (boeken en tijdschriften)
administratie@hv-hb.nl

Website

www.hv-hb.nl
Webmaster: Harry Opheikens
(webmaster@hv-hb.nl)

Vormgeving HeerlijkHeden

Peter Verwey Grafische Producties bv, Heemstede

Drukwerk HeerlijkHeden

Ten Brink, Meppel

Foto omslag: Het gerenoveerde en gemoderniseerde Berkenrode (foto Theo Out). Zie ook blz. 46.

© Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd of worden overgenomen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek (contact: redactie@hv-hb.nl).

Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek

Doelstelling en activiteiten

Het bevorderen van kennis over en belangstelling voor de geschiedenis van Heemstede en Bennebroek en de zorg voor het karakterbehoud van hetgeen van historische, stedenbouwkundige, architectonische en/of landschappelijke betekenis is. De vereniging geeft het kwartaaltijdschrift HeerlijkHeden en historische publicaties uit, organiseert excursies, geeft lezingen, werkt mee aan de jaarlijkse Open Monumentendagen en is alert op de instandhouding van karakteristieke elementen in beide plaatsen.

Lidmaatschap en abonnementen

Aanmelding, opzegging en adreswijziging bij de ledenadministratie of via www.hv-hb.nl. Het lidmaatschap loopt jaarlijks door, tenzij u schriftelijk opzegt vóór 1 november. De contributie is € 18,- per jaar (of zoveel meer als u zou willen geven), na ontvangst van een nota over te maken op NL03 INGB 0000 273506 (IBAN) t.n.v. Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek. Buitenlandse leden betalen een toeslag vanwege de hogere verzendkosten. (Het BIC-nummer is: INGBNL2A.)

HeerlijkHeden

HeerlijkHeden verschijnt viermaal per jaar. De naam van het tijdschrift verwijst naar de heerlijkheden Heemstede en Bennebroek, die in de voorbije eeuwen onder het gezag van een ambachtsheer stonden. De H, twee keer als hoofdletter geschreven, geeft aan dat het ook 'heden' nog 'heerlijk' is in deze plaatsen te wonen. Het silhouet achter op het omslag geeft van links naar rechts een aantal kenmerkende gebouwen van Bennebroek en Heemstede weer.

Een vuurtoren bij Heemstede

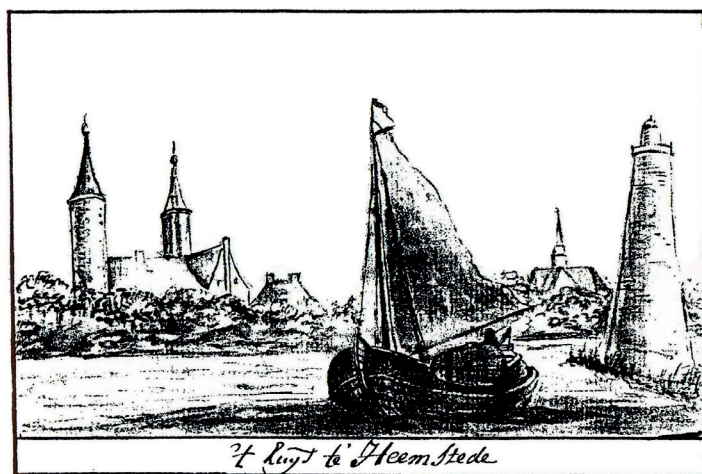
Ellen Kerkvliet

Dat Heemstede een watertoren heeft, weten we allemaal. Maar een vuurtoren? In de tijd dat de Haarlemmermeer nog het Haarlemmeer was, is die er wel degelijk geweest.

► De vier meren die samen het Haarlemmermeer of Grote Meer vormden.

Het westen van ons land zag er een paar honderd jaar geleden min of meer als een gatenkaas uit. Er was veel water en betrekkelijk weinig land. Het vervoer tussen de steden en dorpen gebeurde hoofdzakelijk per boot, de landwegen waren vaak drassig en slecht begaanbaar. Het Haarlemmermeer was voor zowel personen- als vrachtvervoer een drukke verkeersroute. Voor een duidelijke en veilige vaarroute waren op diverse plaatsen bakens of tonnen geplaatst. Ook bij de monding van het Spaarne bij Heemstede stond een ton, die later werd vervangen door een houten lantaarn en nog later door een stenen vuurtoren.

▼ De stenen vuurbaak op de grens van het Spaarne en het Haarlemmermeer met op de achtergrond 't Huys te Heemstede en de Oude Kerk. Tekening door Gijsbert Boomkamp uit 1732.

Waterwolf

Veel Noord-Hollandse meren – denk aan de Purmer, Schermer, Beemster – waren al in de 17de eeuw drooggemaakt. Pas halverwege de 19de eeuw werd het Haarlemmermeer ingepolderd. Oorspronkelijk bestond het uit vier meren: het Spiering Meer, het Haarlemmer Meer, het Leidse Meer en het

Oude Meer. Ze waren op natuurlijke wijze ontstaan, maar onder invloed van turfwinning dicht langs de oevers steeds groter geworden. Tijdens verschillende stormvloeden sloeg het land weg dat de meren van elkaar scheidde. Hele dorpen, zoals Vijfhuizen, Nieuwerkerk en Rijk, verdwenen in het water.

Het allesverslindende meer kreeg in de volksmond de naam Waterwolf en de meeste mensen wilden niets liever dan dat het meer werd drooggelegd. In 1642 schreef Joost van den Vondel een gedicht waarin hij de Leeuw van Holland opriep 'de wreede water-wolf', die ook Amsterdam bedreigde, te temmen. De waterbouwkundige J.A. Leeghwater had er in 1643 al een heel plan voor klaarliggen. Het werd niet uitgevoerd. Twee eeuwen later schreef de predikant Nicolaas Beets, die vanuit zijn werkkamer in de pastorie naast de Oude Kerk uitzicht op het meer had, vier gedichten over het meer, zijn 'Haarlemmermeezangen'. De wan-

hoopskreet van een Aalsmeerder boer verwoordde hij als volgt:

*'Grote plas, grote plas
'k wou je leeggemalen was
Want je knabbelt alle jaren
Aan mijn weiland met je baren'*

► *'Ongewoone Waterbeweging in het Haarlemmer-Meer bespeurt op den 1 Nov. 1755', prent uit 1780.*

Het duurde tot 1849 voor de stoomgemalen Leeghwater, Lijnden en Cruquius aan de enorme klus begonnen om het meer droog te leggen. Aanleiding voor Beets voor het schrijven van zijn tweede Haarlemmermeersang:

*'Nu wordt de Slokop opgeslokt
Nu raakt zijn rijk ten ende;
Nu ligt de grove waterreus
Zieltogend op zijn breeden neus,
En jammert van ellende'*

In 1852 was de Haarlemmermeerpolder een feit. De grote watervlakte was omgezet in landbouwgrond. Waar ooit de waterwolf tekeer ging, waren enkele jaren later graanvelden te zien. Er was 'goud uit schuim' (Beets) ontstaan.

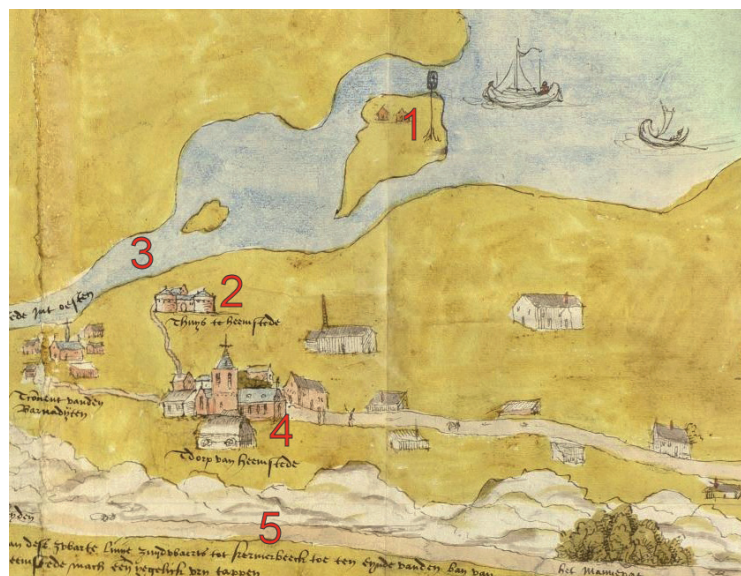
Bakens

Toch was het Haarlemmermeer niet alleen maar een schadepost. Zo was het

rijk aan vis, wat in de aanliggende plaatsen voor een levendige vishandel zorgde. Maar de belangrijkste functie van het meer was het scheepvaartverkeer dat van Leiden, via het Spaarne naar Haarlem en verder via Spaarndam en het IJ naar Amsterdam kon varen. Ook de schepen die in de 17de eeuw beladen met zand uit Heemstede naar de hoofdstad voeren, maakten gebruik van deze vaarroute.

De vaarroute werd aangegeven met houten tonnen, die met een ijzeren ketting met anker aan de bodem van het meer vastzaten. Zo konden ondiepe plekken in het meer omzeild worden.

Over een van die ondieptes in het Haarlemmermeer schrijft Jan P. Strijbos in zijn boek 'Vogelvrij' in 1976 een aardige anekdote: *'Van het fraaie kerkje met de stompe toren van Spaarnwoude wist [mijn grootvader] je de hele geschiedenis te vertellen. Dat was het kerkje van Klaas van Kieten, de reus van Spaarnwoude. Het ligt op een terpachtige verhoging en is tot op deze dag nogal vrijwel geheel gaaf en compleet. Als je daar stond kon je het 'tonnetje', het hoge bakken in het Spaarne, zien. Daaraan was een hele historie verbonden. Men vertelde dat de ondiepte daar ter plaatse aangegeven werd door een ton op een hoge staak die diende als waarschuwing voor de scheepvaart. Het 'Tonnetje' is nu al weer vele jaren verdwenen. Dit bakken nu stond in verband met een onhandigheid van Klaas van Kieten, wiens naam nog afgetekend staat op een der oude kerkmuren. Klaas van Kieten was een wonderbaarlijke reus en reeds als knaap driemaal zo groot als een normaal manspersoon en zo sterk als de Grote Kerk. Op een keer kreeg Klaas van Kieten opdracht van zijn moeder wat wit schuurzand te gaan halen op de Blinkerd bij Kraantje Lek. De jonge Klaas voldeed aan dat bevel en vertrok zonder dralen. Het Spaarne vormde geen onoverkomelijke hinderpaal voor hem. In twee stappen was hij dat brede water over en rechttoe-rechtaan marcheerde hij door de landerijen naar de Blinkerd. Weldra keerde hij terug, zijn schort vol wit duinzand, maar juist toen hij het Spaarne weer overstak en met een der voeten midden in het brede*

▲ Vroegste afbeelding van een baak of lantaarn bij de monding van het Spaarne. Fragment uit kaart van Symon Meeuwisz. van Edam, 1539.
1: baak op eiland in monding Spaarne,
2: Huis te Heemstede,
3: Spaarne,
4: dorpskern met Oude Kerk,
5: Herenweg.

water stond, schoot een der slippen van zijn schort hem uit de handen en al het meegebrachte zand kwam in het Spaarne terecht. Tot op deze dag vinden wij daar nog altijd een gevaarlijke ondiepte: een plaat, bestaande uit zuiver duinzand...'

Niet alleen bij ondiepten, maar ook bij de mondingen van het Haarlemmermeer, zoals bij het Spaarne, de Roohelervaart (Bennebroekervaart) in Bennebroek, bij Abbenes, Lisserbroek en de Oude Wetering bij Leimuiden, stonden houten bakens. Ze doen nog het meest denken aan een ooievaarsnest: een houten staak, gestabiliseerd met schoorpalen en bovenin een ton. Ze werden daarom ook wel tonbaak genoemd. 's Avonds werd wel een vuur in de ton gebrand, waaraan ze de naam 'binnenvuur' te danken hebben (een 'buitenvuur' stond langs de zee kust). Op het toenmalig eilandje Myent in de monding van het Spaarne stond, zo is op de kaart uit 1539 te zien, ook zo'n baak. De houten bakens waren niet altijd bestand tegen de hoge golven en de ijsgang op het Haarlemmermeer en moesten regelmatig vervangen of verplaatst worden.

Jan van der Heijden

In 1669 ontwierp Jan van der Heijden – ook bekend als uitvinder van de brandspuit – voor de stad Amsterdam betere straatlantaarns. Ze hadden vier

ruiten, waarvan er een als deurtje was uitgevoerd, met bovenop een soort schoorsteentje (snuiver). Als brandstof werd een mengsel van raap- en lijnolie gebruikt. Deze uitvinding betekende een doorbraak in de openbare verlichting, steeds meer grote steden schaften dergelijke straatlantaarns aan.

Ook voor de bakens voor de scheepvaart bleek deze nieuwe lantaarn een uitkomst. Rond 1670 werden in opdracht van de gemeente Haarlem door Huijbert Pzn. Heijn, timmerman uit Oude Wetering, twee nieuwe, houten lantaarns gebouwd. In een kwitantie uit 1671 staat te lezen dat hij eerst naar Hoorn reisde, waar een lantaarn stond die als voorbeeld moest dienen. Vervolgens ging de reis naar Amsterdam, waar hij bij Jan van der Heijden, 'woonende op de achterburch wal bij de stiersteegh', twee olielampen kocht. Het werd een constructie van acht houten palen met bovenin een houten omloop, zodat de lantaarnopsteker de lamp kon bereiken. Om het licht te versterken werden er door een koperslager, als een soort reflector, geelkoperen platen achter de lamp geplaatst.

De ene lantaarn kwam te staan bij Oude Wetering, de ander 'aan de Moolentochte' (Molenwerf naast Huis te Heemstede) bij Heemstede. Het eiland Myent was onder water komen te staan, zodat de nieuwe lantaarn op het vasteland werd geplaatst. Het weiland bij de molen was eigendom van de Heer van Heemstede en werd door de gemeente Haarlem voor 250 gulden gekocht.

Vuurloodjes

Zowel de lantaarn bij de monding van het Spaarne als die bij Oude Wetering waren eigendom van de stad Haarlem, die ze geplaatst en betaald had. Haarlem had er belang bij dat de schepen vanaf grote steden in het zuiden, zoals Gouda, Leiden, Rotterdam en Dordrecht, door het Haarlemmermeer via Spaarndam en het IJ naar Amsterdam voeren. Bij het passeren van de lantaarn moest geld betaald worden. In Haarlem kon de betaling van het lantaarngeld afge-

◀ *'De lichtbaak aan de Haarlemmermeer bij de Oude Wetering', schilderij van Andreas Schelfhout, 1852.*

dwongen worden door het niet ophalen van de verderop gelegen Melkbrug. In ruil daarvoor ontving de schipper dan een bakenlood of vuurlood, een loden plaatje met het merkteken van de stad Haarlem, het jaartal en het bedrag. Uit vondsten van vuurloden met een gat erin kan worden afgeleid dat sommige schippers het op de mast vastspijkerden. Het Archeologisch Museum Haarlem heeft nog een aantal van deze loodjes.

▼ *Tekening van James Forbes (1749-1819) uit 1803 met het Haarlemmermeer getekend vanuit de kasteeltuin Heemstede met zicht op de vuurbaak en een windmolen.*

De stenen vuurtoren

In Hollands Arcadia beschrijft A.Pz. Loosjes in 1804 aan de hand van wandelingen de omgeving van Haarlem. Suzanna en Antonie wandelen in Heemstede en Suzanna zegt: *'Zie welk een heerlijk gezicht heeft de Buitenplaats*

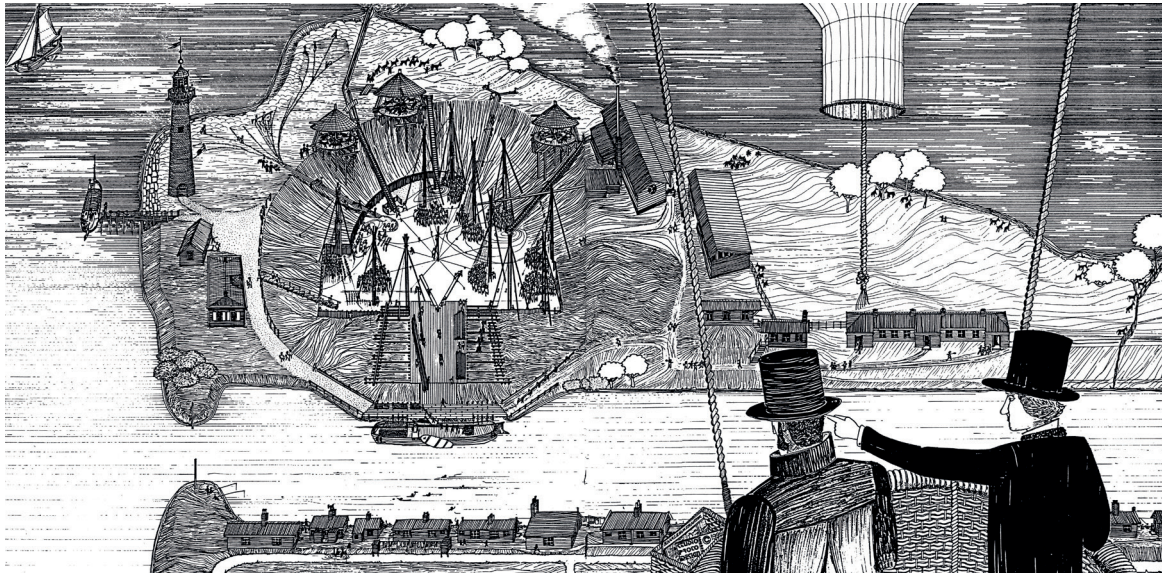

Meer en Bosch op het Meir. Dit is een voortreffelijke ligging.' Waarop Antonie antwoordt: *'Dit is de Lantaarn aan het Meir, waarin 's nachts licht brandt, om aan de schippers die op het Meir zijn, tot een Baake te verstrekken...'*

De bedoelde lantaarn was van steen en heeft ongeveer op de plek van het in 1849 gebouwde stoomgemaal de Cruquius gestaan. Over de datum van de bouw is niets bekend, in de archieven is evenmin een bouwbestek of opdracht aan een metselaar te vinden. Wel bestaan er enkele getekende afbeeldingen van de stenen toren.

In zijn boek *Geheime missie in 1847* beschrijft Ben van Tongeren (van 1973 tot 1981 voorzitter van de HVHB) hoe de toren er waarschijnlijk uitzag. In een grotendeels op fantasie berustend verhaal beschrijft Van Tongeren een ballonvaart naar de bouwput van stoomgemaal de Cruquius, met aan boord koning Willem II en David Jacob van Lennep (toentertijd bewoner van *Huis te Manpad*). De auteur maakte er, gezien vanuit de luchtballon, ook een tekening bij.

Te zien is hoe met man en macht palen de grond in worden geheid. In drie rosmolens lopen paarden hun rondjes, zodat de molens het water uit de bouwput kunnen pompen. Voor de vuurtoren zijn twee keten te zien, een voor de uitvoerder en een voor de directie. Op de plaats van de directieketen staat nu het Theehuis Cruquius. De vuurtoren wordt in het verhaal als volgt beschreven: *'Het gebouw is gemetseld in kruisverband tot ongeveer 12 meter hoogte, alwaar zich een in hout uitgekraagde rondgang met balustrade bevindt. Daarboven een twee meter hoge – eveneens houten – constructie, een samenstel van kozijnen bezet met vast glas en een deur. Het geheel afgedekt met een kapje in vloeiende lijnen – waarschijnlijk gedekt met zink – en uitlopend naar een grote bol waarop een mast met weer een*

▲ *De bouwput van het stoomgemaal Cruquius, gezien vanuit een luchtballon. Links de stenen vuurtoren. Fantasie-tekening door Ben van Tongeren.*

kleinere bol. De bekroning is een windvaan.' De toren moet volgens het boek 17 meter hoog geweest zijn.

Een aantal situaties op de tekening zouden best wel eens in overeenstemming met de werkelijkheid kunnen zijn. Maar één ding klopt zeker niet: tijdens de bouw van de Cruquius was de vuurtoren al gesloopt!

Met het droogleggen van het Haarlemmermeer werden de bakens en lantaarns overbodig. Er gingen destijds stemmen op om de Heemstedse vuurtoren te behouden. Dat blijkt uit een krantenartikel uit de *Oprechte Haarlemsche Courant* van 28 juni 1847. Bij de eerste steenlegging van stoomgemaal de Lijnden sprak de voorzitter van de 'Commissie van Beheer en Toezigt tot de Droogmaking van het Haarlemmermeer' over stoomgemaal Cruquius de volgende woorden: *'Hij wordt bij het Spaarne opgerigt, naast den vuurtoren aan het Meer, die wij wenschen dat als gedenkteeken zal blijven bestaan, om aan onze naneeven te herinneren, dat eens eene onstuimige zee heeft gewoeld, waar zij alsdan vreedzaam hunne akkers zullen bebouwen.'*

Maar helaas, de vuurtoren werd een jaar later op een openbare veiling voor afbraak verkocht. Voor 385 gulden werd Jacob van Leeuwen jr., woonachtig in Leiden, de eigenaar. Hij heeft de toren vervolgens afgebroken.

* * * *Burgemeester en Welhouders der Stad HAARLEM* zullen op Vrijdag den 8sten September 1848, des namiddags ten 2 ure, op *het Raadhuis*, in het openbaar, voor Afbraak verkoopen: De VUURTOREN, geplaatst aan den Mond van het Spaarne, bij het Haarlemmermeer, welke dagelijks kan bezigtigd worden, na aanmelding aan de Directie-Keet, aldaar.
De Conditien liggen op alle Werkdagen, van des morgens 10 tot des namiddags ten 2 ure, ter inzage van belanghebbenden.

▲ *Advertentie Oprechte Haarlemsche Courant 8 september 1848.*

Bronnen

Tj. W.R. de Haan, *De waterwolf getemd*, Den Haag 1969.
Alfred Bakker, 'De vuurbaak aan de Oude Wetering', in: *Tijdinghen*, kwartaalblad van de Stichting Oud-Leimuiden Rijnsaterswoude, september 2014.
Jan P. Strijbos, *Vogelvrij*, Haarlem 1976.
A.Pz. Loosjes, *Hollands Arcadia of wandelingen in de Omstreken van Haarlem*, Haarlem 1804.
Ben van Tongeren, *Geheime missie in 1847*, Cruquius 1996.
MeerHistorie, uitgave van de Stichting Meer-Historie Haarlemmermeer, 1983, 1987, 2013.
<https://ilibrariana.wordpress.com/2012/01/13/de-haarlemmermeer-kaart-uit-1591/>
https://nl.wikipedia.org/wiki/Jan_van_der_Heyden
NHA toegangsnr. 3993, inv.nr. 6597, toegangsnr. 2295, inv. nrs. 1072 en 1637.

Levinus Tollenaar en zijn grillige baksteenreliëfs aan de Glip

Wim de Wagt

In de gevels van enkele huizenblokken aan de Glip zijn een paar series van verrassende baksteenreliëfs te vinden. Ze blijken van een bijzondere, maar vrijwel vergeten Haarlemse kunstenaar te zijn, die in de regio zeer actief was.

Levinus Tollenaar (1918-1970) ontwierp deze siermetselwerken, die typerend zijn voor de periode van de wederopbouw, toen de verrijking van nieuwe gebouwen met monumentale kunst een bloei doormaakte. De reliëfs zijn geïntegreerd in een blok met twaalf beneden- en bovenwoningen aan de Glipper Dreef en zes korte stroken met bij elkaar achtenveertig eengezinshuizen aan de Thorbeckelaan. Beide bouwprojecten werden omstreeks 1960 gerealiseerd door het bouwbedrijf Huib Bakker naar een ontwerp van de architect B.J.J.M. Stevens.

De afgelopen tijd duikt de naam Levinus Tollenaar regelmatig op in verband met een ander monumentaal kunstwerk, namelijk zijn baksteenreliëf voor de vroegere Broodfabriek van Vermaat aan de Paul Krugerkade in Haarlem (gemaakt in 1964). Een nieuwbouwplan bedreigt het voortbestaan van dit uitzonderlijke kunstwerk, en de Historische Vereniging Haarlem zet zich in voor het behoud ervan. Enkele jaren geleden stond ook een reliëf van hem voor de St. Petrus IJts in Parkwijk (1966) in de belangstelling, toen dit schoolgebouw een nieuwe bestemming kreeg en gedeeltelijk werd gesloopt. Dit reliëf is gelukkig gespaard gebleven. Maar verder is Tollenaars werk in de vergetelheid geraakt. En dat is onterecht, want hij ontwierp talrijke monumentale kunstwerken die getuigen van bijzondere artistieke en ambachtelijke eigenschappen.

Interieurs in kerken en scholen

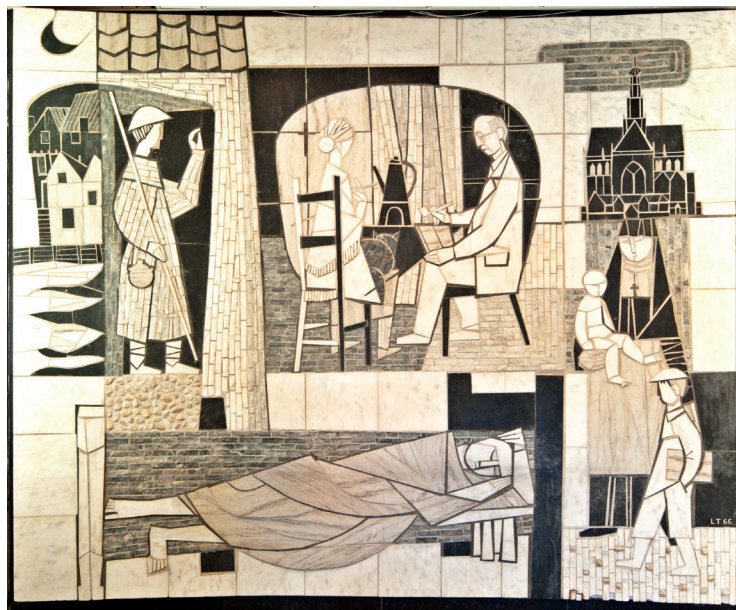
Toen Tollenaar in Heemstede aan de slag ging had hij al behoorlijk wat projecten achter de rug. Vooral de interieurs van kerken en scholen waren zijn werkterrein. Hij maakte muurschilderingen, gekleurde glasramen, wandmozaïeken, baksteenreliëfs en olieverfschilderdoeken voor onder andere de rooms-katholieke kerk in Overveen, de Spaarnekerk in Haarlem, kleuterschool De Duinkrekels in IJmuiden, de Wim Gertenbach uloschool in Zandvoort, de St. Lucia uloschool aan de Planetenlaan en daar vlakbij het Mendelcollege aan de Pim Mulierlaan, beide in Haarlem-Noord. Daarnaast ontwierp hij wanddecoraties voor andersoortige interieurs, zoals van café-restaurant Brinkmann, het stationspostkantoor aan de Baljuwslaan en het VVV-kantoor aan het Stationsplein, alle in Haarlem.

Het is maar een greep uit zijn omvangrijke oeuvre. Sommige van zijn werken bestaan niet meer, omdat de gebouwen waarin ze zaten zijn gesloopt, andere decoraties zijn verwijderd of weggewerkt bij verbouwingen of modernisering van het interieur. Overigens ontwierp hij ook buiten deze regio monumentale kunst, onder andere in Amsterdam, Weesp, Heerhugowaard, Wageningen en zelfs in Kiel in Duitsland. Het project aan de Glip (1961) moet een van zijn eerste buitenreliëfs zijn geweest.

Uit al dit werk blijkt dat Tollenaar een voorliefde had voor een soort abstractering, die zijn wortels heeft in het voor-

▼ Levinus Tollenaar, ca. 1945.

▲ Wandmozaïek in St. Jacob in de Hout (1966).

▼ Muurmozaïek in het trappenhuis van het Coornhert Lyceum (1961).

oorlogse kubisme en constructivisme. Soms ging hij zuiver abstract te werk, maar in andere gevallen zien we figuren of objecten opduiken in zijn composities. Voor het bejaardentehuis St. Jacob in de Hout bijvoorbeeld ontwierp hij een wandmozaïek met een volledig figuratieve voorstelling (1966). Som-

mige van zijn composities zijn lyrisch, andere tonen een abstract-geometrische beeldtaal, en soms ook ging hij uitermate expressionistisch te werk. Behalve baksteen gebruikte hij hoofdzakelijk marmer, travertijn, Solnhofse kalksteen en diverse soorten breuksteen. Hij kon daar even spectaculaire als verfijnde resultaten mee bereiken.

Een goed geconserveerd voorbeeld van zijn werkwijze is het metershoge muurmozaïek in het trappenhuis van het Coornhert Lyceum, op de grens van Heemstede en Haarlem (1961). Hij liet zich hier inspireren door de intellectuele nalatenschap van de geleerde, kunstenaar en theoloog Dirk Volkertsz Coornhert (1522-1590). Het indrukwekkende werk heeft een Grieks mythologisch verhaal als thema (Afrodite en Hera), maar het is nog een hele puzzel om dit uit de spetterende, in kleurige breuksteen uitgevoerde voorstelling te halen.

Suggestie van beweging

In vergelijking met de Haarlemse monumentale werken hebben de baksteenreliëfs in Heemstede een bescheiden karakter. Niet in aantal, want het gaat om niet minder dan negen stuks: drie in het blok met beneden- en bovenwoningen aan de Glipper Dreef en zes in de stroken eengezinswoningen, die dwars ten opzichte van de Thorbeckelaan zijn gesitueerd, grenzend aan het geboorte van Mariënheuvel. De reliëfs zijn echt ontworpen vanuit het metselwerk waarin ze zijn geïntegreerd, ze vormen hiermee een onlosmakelijk geheel.

De exemplaren aan de Glipper Dreef zijn gemaakt in de uitbouwen van de trappenhuisen en trekken het meest de aandacht. Niet alleen omdat ze vanaf de weg goed zichtbaar zijn, maar ook omdat ze het meest complex zijn. Ieder reliëf is een abstracte, grillige compositie van verspringende vormen en lijnen, waarbij de eenheid van de compositie steeds bewaard blijft. Hoe langer je ernaar kijkt, hoe meer je er in gaat zien. Maar wat wilde Tollenaar ermee uitdrukken? Was het voor hem puur een materiële

▲ ▼ *De in het oog springende reliëfs aan de Glipper Dreef.*

kwestie, een zoektocht naar spannende patronen? Of wilde hij de strakke, sobere architectuur tegenspel bieden? Wilde hij de nuchtere gevels verlevendigen met de suggestie van beweging? De architectuur een irrationele toon geven?

De vormen van de reliëfs aan de Thorbeckelaan, die telkens links van het rookkanaal in de kopgevels zijn aangebracht, ogen een stuk eenvoudiger, maar laten zich evenmin vangen door ons begrip. Een gemeenschappelijk kenmerk zijn de diagonale lijnen en geometrische vormen. Maar, is het een celstructuur,

of een andere organische vorm? Zien we hier een vlinder, daar een blad? Sommige van deze reliëfs zijn er overigens niet zo goed aan toe. In een enkel geval wordt het kunstwerk gedeeltelijk aan het zicht onttrokken door een aanbouwsel, een ander wordt verstoord door vuilaanslag of nieuw voegwerk.

De kwetsbaarheid van dergelijke monumentale kunst is duidelijk. Een ander Heemsteeds werk van Tollenaar heeft al het veld moeten ruimen. Voor de hal van het vroegere gemeentelijke politiebureau aan de Cruquiusweg,

▲ *De kopse gevels met baksteen-reliëfs aan de Thorbeckelaan.*

dat trouwens ook door Stevens werd ontworpen, ontwierp hij in 1966 een gekleurd glasraam, dat door de huidige eigenaar Thunnissen eind jaren negentig eruit werd gesloopt bij de verbouwing van het pand tot kantoor. Het raam werd geschonken aan de politie van Bloemendaal. Verder vervaardigde hij de symbolen in de glas-in-loodramen van de kapel van Mariënheuvel (1949). De inrichting van deze kapel was een Gesamtkunstwerk, waaraan behalve de architect van de kapel, opnieuw Stevens, ook de Haarlemse beeldhouwer Mari Andriessen en het atelier van de gebroeders Brom uit Utrecht bijdroegen.

► *Een paar reliëfs bij de Thorbeckelaan zijn goed te zien, andere komen minder mooi uit door een niet fraaie aanheiling van de muur, een satellietshotel of struiken en hagen. De reliëfs verdienen het om zorgvuldig en deskundig schoongemaakt te worden en waar nodig gerestaureerd.*

Veelzijdige aanleg

Wat weten we eigenlijk van Levinus Tollenaar, van zijn ideeën, zijn drijfveren, zijn persoonlijke achtergrond? Toen hij in 1970 onverwacht overleed wijdde het *Haarlems Dagblad* een stuk aan hem, en in het jaarboek van de Vereniging Haarlem verscheen een necrologie, geschreven door H.A. Breuning, de voormalige stadsarchitect van Haarlem (in de periode 1947-1965), die onder andere het Coornhert Lyceum en VVV-kantoor aan het Stationsplein ontwierp en de kunstenaar goed kende. Maar daar bleef het bij.

Breuning roemt Tollenaars 'veelzijdige aanleg', en dat lijkt niets te veel gezegd. Naast zijn monumentale opdrachten maakte de kunstenaar ook vrij werk. Verschillende malen exposeerde hij zijn schilderijen, onder meer op een groepstentoonstelling in het Frans Halsmuseum in december 1948. Hij was in 1949 medeoprichter van De Groep, een legendarische Haarlemse kunstenaarsclub met bekende namen als Wim Steyn, Jules Chapon, Frans Funke, Piet van Heerden, Poppe Damave en Hans Wiesman. In de Oude Doelen aan de Gasthuisstraat, nu onderdeel van de Bibliotheek Zuid-Kennemerland, hadden deze mannen hun atelier en expositieruimte. Voor verschillende opdrachtgevers maakte Tollenaar ook typografisch werk. Het overbekende NZH-logo komt uit zijn koker.

► De symbolen in de glas-in-loodramen in de kapel van Mariënheuvel zijn gemaakt door Tollenaar.

Tollenaar was ook een van de bedenkers van de Kennemer Kunstraad, die de beeldende kunst in Haarlem en omliggende gemeenten vlak na de oorlog op een hoger peil moest brengen. Of dit orgaan van hooggestemde lieden werkelijk iets heeft kunnen bereiken is onduidelijk, maar het toont wel zijn geloof in het algemene belang van kunst en cultuur. Verder schreef Tollenaar kunstkritieken voor de *Nieuwe Haarlemse Courant* en *De Tijd-Maasbode*. En zoals veel kunstenaars verdiende hij ook geld als kunstdocent, aan de niet meer

bestaande Kennemer Streekschool voor kleuterleidsters. Hij ontpopte zich daar als een 'inspirerende docent', volgens Breuning. Bij sommige klussen liet hij zich zelfs assisteren door zijn leerlingen. Ook de vaklieden die zijn monumentale kunstwerken uitvoerden wist hij enorm te stimuleren, aldus Breuning.

Zoals veel kunstenaars van zijn generatie kreeg Tollenaar zijn vorming in de praktijk. De katholieke arbeiderszoon haalde in 1937 zijn einddiploma aan de HBS, maar omdat zijn ouders voor een kunstopleiding geen geld hadden, stroopte hij zijn mouwen op en ging aan de slag in het Glasatelier le Nobel, als assistent van de glazenier en beeldhouwer Frans Balendong. Naar eigen zeggen waren ook de kunstenaar Herman Moerkerk en de kunsthandelaar Pieter Leffelaar belangrijk voor zijn artistieke ontwikkeling. En natuurlijk zullen ook de diverse leden van De Groep een enorme stimulans en inspiratiebron voor Tollenaar zijn geweest. Wiesman bijvoorbeeld voerde net als Tollenaar in de jaren vijftig en zestig een groot aantal monumentale kunstwerken uit, zoals betonreliëfs en muurschilderingen.

Kortom, een meervoudig musisch talent, praktisch ingesteld, energiek, ondernemend, sociaal, ‘behept met een jongensachtige blijmoedigheid’ (Breuning) – zo was Levinus Tollenaar. Maar hoe kwam hij aan al die mooie opdrachten? Natuurlijk, via via, en van het een kwam het ander, maar in zijn voordeel werkte zeker ook dat hij in de verzuilde samenleving kon profiteren van zijn katholieke netwerk. Misschien dankte hij wel aan Balendong en Van Moerkerk, die van katholieke huize waren, zijn opdrachten voor rooms-katholieke kerken, scholen en bejaardeninstellingen. Ook de architect Stevens, die veel opdrachten kreeg in deze zuil, was katholiek.

Titanenwerk

Tollenaar gold als een serieuze vent, die zich voor zijn monumentale opdrachten altijd goed voorbereidde. Toen hij het project voor het Coornhertlyceum in de tas had, kwam stadsarchitect Breuning hem een keer tegen bij de bibliotheek met een stapel boeken onder de arm. ‘De eerste schetsen leken wat summier, maar Tollenaar had precies in zijn hoofd wat hij wilde bereiken: hij zag het vóór zich.’ Vervolgens vereiste de productie van het werk, aldus Breuning, ‘niet alleen artistiek vermogen, maar ook vakmanschap en inspannende handarbeid. Als je kwam kijken hoe het werk vorderde, dan vroeg je je wel eens bezorgd af: hoe krijgt hij het voor elkaar?’

Inderdaad, de grote wandkunstwerken waren titanenwerk, en natuurlijk vragen wij ons ook af hoe hij te werk ging aan de Glip. Liet hij deze reliëfs metselen door de bouwvakkers, hielp hij een handje mee of voerde hij ze zelf helemaal uit? Werden de composities heel precies naar zijn tekeningen gemaakt, of liet hij zich op basis van een losse schets tijdens de uitvoering leiden door zijn feeling en inzicht?

In elk geval is het belangrijk om ons te realiseren waaróm dergelijke versieringen werden aangebracht, wat ze verondersteld werden te betekenen. Bouwsculpturen, muurschilderingen,

wandmozaïeken, gevelreliëfs enzovoort staan in een eeuwenoude traditie, die in de enorme bouwproductie tijdens de wederopbouw verloren dreigde te gaan ten gevolge van de industrialisering van het bouwproces, de standaardisering van materialen, het gebrek aan geld en het hoge tempo waarin gebouwd moest worden. Na de ellende van de oorlog had men wel wat anders aan het hoofd dan kunst. Maar juist om die reden, én omdat van kunst een verheffende werking zou uitgaan op de geteisterde, weer opkrabbende samenleving, vonden velen het nodig om aan de openbare ruimte en de architectuur kunst toe te voegen. Bij de onthulling van de wand-schildering in de kleuterschool De Duinkrekels, sprak de toenmalige Velsense onderwijswethouder De Boer: ‘Als wij in deze snel groeiende gemeenschap de kunst zouden verwaarlozen, zouden wij door de toekomstige generatie in gebreke worden gesteld.’ Gelukkig is men toen niet in gebreke gebleven. En laten wij nu niet in gebreke blijven door deze unieke kunstuitingen uit de wederopbouw over het hoofd te zien en ze te verliezen, zoals al te veel gebeurd is en steeds weer dreigt te gebeuren.

Bronnen

H.A. Breuning, ‘Levinus Tollenaar, 2 december 1918-7 april 1970’, in: *Jaarboek Haerlem*, 1971.

B.J. Koldewey, ‘Mariënheuveld te Heemstede, Architect B.J.J.M. Stevens’, in: *Roombisch Katholiek Bouwblad* 40, 1949-1950, 401.

W.P.M. Tollenaar en A.M. Tollenaar, *Biografische schets en oeuvreoverzicht Levinus Tollenaar* (ongepubliceerd).

nha.courant.nu
www.delpher.nl

Afbeeldingen van het raam en de mozaïek in het voormalige politiebureau aan de Cruquiusweg zijn te zien op: <https://ilibrariana.wordpress.com/2012/01/18/overzicht-van-kleine-monumenten-in-heimstede/>

Met dank aan Anja en Wil Tollenaar, C.J.S. van Geloven-Eelman en Ton van der Eem.

De Appelkamer, in 1981 gered van de sloop

Ruud Bannink

Dat het verlenen van een sloopvergunning door de gemeente niet altijd een juist besluit is, bewijst de renovatie van de Appelkamer aan de Koediefslaan, nu vijfendertig jaar geleden. Het is een prachtig voorbeeld hoe een gezamenlijk initiatief van de Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek en de eigenaars kan leiden tot behoud van historische panden. Met dit artikel blikken we terug.

► *Tekening van de oude situatie, in 1981 gemaakt door P. Kapsenberg. Links de appelkamer-tuinmanswoning (toen nog nr. 101). Het rechterdeel, de oranjerie stond hier los van. Achter de rechterdeur zat een poort.*

► *Tekening van de tuinmanswoning van Kennemeroord uit 1912. Boven de rechterdeur naar de poort staat 'Kennemeroord'.*

Op de plek waar in 1795 de buitenplaats *Kennemeroord* (Herenweg 138) zou worden aangelegd, lag vanaf het midden van de 17de eeuw herberg de Dorstige Kuil. In 1795 liet de toenmalige eigenaar, de Amsterdammer J.B. van Keulen, de Dorstige Kuil afbreken en bouwde op die plek een herenhuis. Aan de Koediefslaan (nu nr. 69) werd een nieuwe herberg in gebruik genomen, de (Nieuwe) Dorstige Kuil. Behalve het herenhuis werden er een koetshuis, een ijskelder, een appelkamer en een tuinmanshuis met oranjerie gebouwd. Deze buitenplaats, vanaf dat moment *Kennemeroord* geheten, stond ook bekend als de overplaats van *Berkenrode*. De appelkamer (nu Koediefslaan 97) werd gebruikt voor opslag van appels en ander fruit uit de eigen boomgaard. In de oranjerie werden 's winters de niet-winterharde kuitplanten bewaard. In de moestuin en kassen werden groenten geteeld en bloemen gekweekt. Door de ligging op het zuiden ontstond er een uitstekend microklimaat waarin vijgen, druiven en abrikozen goed gedijden.

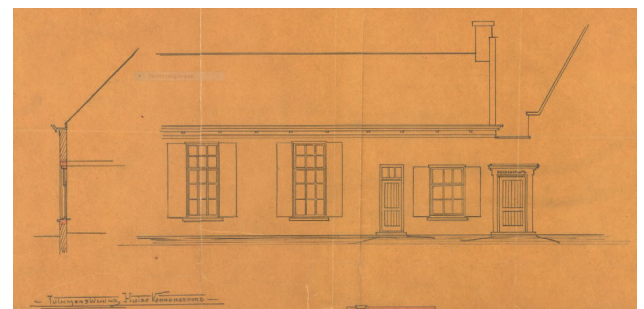
Kennemeroord heeft in twee eeuwen onder diverse eigenaars ingrijpende ontwikkelingen meegemaakt. De familie Teding van Berkhout liet in 1867 een nieuw huis bouwen. In 1926 moest de Herenweg verbreed worden, omdat het een belangrijke doorgangsweg was voor bezoekers van de Olympische Spelen in 1928 in Amsterdam. *Kennemeroord* stond

letterlijk in de weg en werd afgebroken. De familie Quarles van Ufford, eigenaar sinds 1925, bouwde een nieuwe villa meer naar achteren op het terrein.

Hervormde Gemeente Heemstede

In 1948 kwam *Kennemeroord* in bezit van de Hervormde Gemeente Heemstede, inclusief de appelkamer, de oranjerie en het pand van de Dorstige Kuil (inmid-

► *Tuinman Brokke (rechts) aan het herstelwerk aan een van de kassen, eind jaren zestig. (Links Kees de Bie.)*

dels al lang geen café meer). Dat laatste gebouw en het omliggende terrein werden later onderdeel van de Gerrit Bargerschool (nu Haemstede Barger Mavo). Tuinman Brokke, in dienst van de familie Quarles van Ufford, woonde van 1928 tot in ieder geval 1969 in de tuinmanswoning van *Kennemeroord*. De Dorstige Kuil is ook in gebruik geweest als tuinmanswoning en later woonde de kunstenaar Herman Heuffer. De Dorstige Kuil werd al in 1973 dankzij actie van het HVHB van sloop gered en op de lijst van rijksmonumenten geplaatst.

Tot 1956 werd de villa *Kennemeroord* gebruikt als protestants-christelijke school (de voorloper van de Gerrit Bargerschool) en als vergaderruimte. In 1957 besloot de Hervormde Gemeente om het huis te slopen en op het terrein een bejaardentehuis te bouwen. Dat werd in 1961 opgeleverd. Dit bejaardentehuis was maar een betrekkelijk kort leven beschoren want het is in 1999 gesloten. In 2006 is op het terrein een nieuw appartementencomplex voor senioren verzezen (niet langer een zorgcentrum). Van het oudste *Kennemeroord* zijn de imposante poort aan de Herenweg en de gerenoveerde ijskelder bewaard gebleven, beide zijn een rijksmonument.

Toen de appelkamer niet langer bewoond werd, raakte de woning ernstig in verval. Rond 1971 trokken er krakers in. De appelkamer werd gebruikt voor

vergaderingen van uiteenlopende idealistische organisaties, zoals het Interkerkelijk Vredesberaad (IKV) en de oecumenische Appelkamergroep. In de uitbouw aan het huidige nummer 97 had de Wereldwinkel onderdak (later verhuisd naar de Raadhuisstraat).

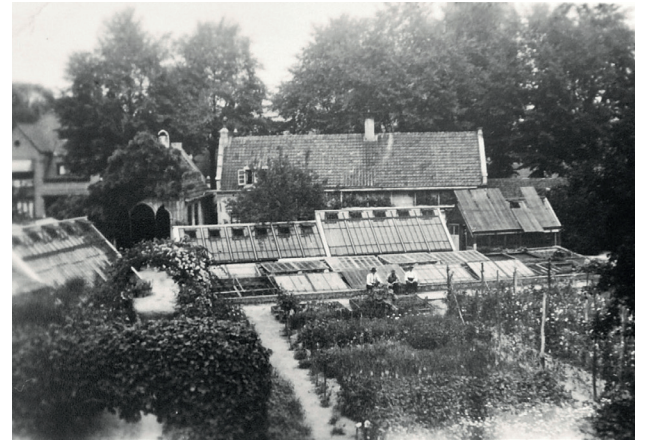
Dreigende sloop

Het onderhoud van de panden liet zeer te wensen over. De Hervormde Gemeente had er geen geld voor over. Dit leidde in 1978 tot een aanvraag voor sloop bij de gemeente Heemstede. De gemeente stemde toe en diende bij het toenmalige ministerie van CRM een verzoek in om de panden van de lijst van rijksmonumenten te schrappen, zodat sloop mogelijk zou zijn. De Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek was daar fel op tegen en maakte zich sterk voor behoud van de beide panden. De toenmalige voorzitter, architect Ben van Tongeren, tekende de gevelwand van de Koediefsaan, inclusief de Dorstige

Appelkamergroep

De Appelkamergroep werd in 1971 opgezet door onder anderen Martine Bunnik en de zussen Bep en Suus Met, met de bedoeling de kerkelijke samenleving nieuw leven in te blazen omdat de kerk steeds verder leegliep. De leden van deze oecumenische werkgroep, zowel ouderen als jongeren, bereidden alternatieve kerkdiensten voor. Ze waren maatschappijkritisch en fungeerden zo nu en dan als 'luis-in-de-pels' van de kerk, wat bij velen weerstand opriep.

DE APPELKAMER, IN 1981 GERED VAN DE SLOOP

▲ Rechts de appelkamer met het tuinhuis en links iets meer naar voren de oranjerie. In de moestuin en de kassen die deels tegen het huis zijn opgebouwd kweekte de tuinman groente voor Kennemerood.

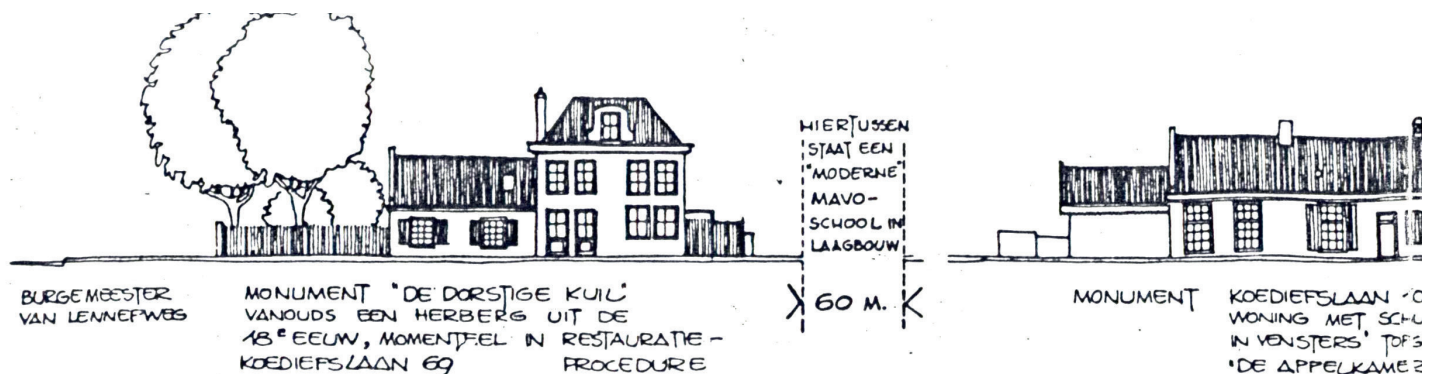

▲ De Appelkamer als vergaderruimte in de jaren zeventig en als woonkamer nu.

Kuil, het monument Welgelegen op de hoek (Herenweg 142) en de tuinkoepel daarnaast. Hij voegde deze tekening bij het pleidooi voor behoud.

In 1980 wist Ben van Tongeren zijn vrienden Ron en Marijke Rote te interesseren voor de Appelkamer. Overleg met de krakers volgde. Die waren bereid

de woning te verlaten, toen ze hoorden dat er een vergaderruimte voor een maatschappelijke bestemming overbleef en de panden na restauratie betrokken zouden worden door twee gezinnen. Na onderhandelingen met de Hervormde Gemeente werd de aankoopprijs in gekraakte staat vastgesteld op 140.000 gulden voor beide panden, die aanvankelijk op naam kwamen van Ron Rote. Hij zou met zijn vrouw de oranjerie (vanaf dat moment Koediefsaan 101) betrekken. Op hun beurt wisten zij hun vrienden Wendelmoet en Joan Boer te interesseren om het andere deel te kopen, de Appelkamer en de daaraan gekoppelde aanbouw (vanaf dan nr. 97).

► Bovenaanzicht achterzijde, tekening Ben van Tongeren, 1981.

▲ Zo slecht zagen de panden eruit vóór de restauratie.

▼ Gevelwand Koediefslaan, in 1979 getekend door Ben van Tongeren.

Ingrijpende restauratie

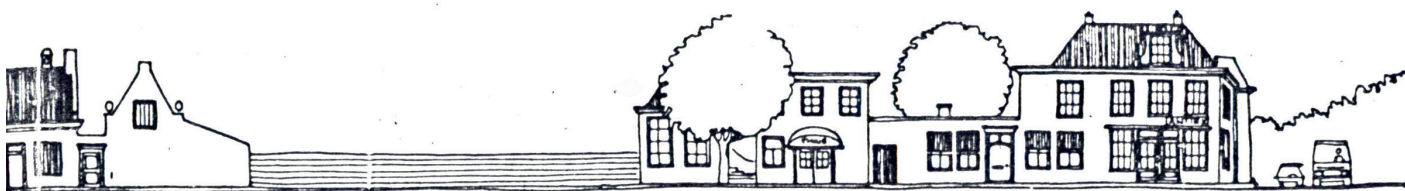
Ben van Tongeren bleef als architect betrokken. Er werd een restauratieplan ingediend. Na goedkeuring door de gemeente en Monumentenzorg kon in 1981 gestart worden met de renovatie door aannemer Combibouw uit Bloemendaal. De bouwkundige begeleiding was in handen van de vader van Joan Boer. Vooral het grove werk werd aan de

aannemer overgelaten: de reconstructie, vervanging van de kap, het leggen van nieuwe vloeren en het plaatsen van nieuwe kozijnen. De beide eigenaars zijn vervolgens ook aan de slag gegaan en hebben veel verbeteringen aangebracht en details hersteld, zoals luiken, deurposten en deuren. Waar mogelijk werden aanwezige materialen hergebruikt, zoals plavuizen en straatsteentjes, of werden bestaande bouwmaterialen van elders gebruikt. De kas die tegen de App elkamer was gebouwd werd gesloopt. De losstaande kas in de gemeenschappelijke tuin is door de eigenaars gerestaureerd.

Uiteindelijk was in 1982 de renovatie zover gevorderd dat de beide woningen betrokken konden worden. De oplevering van de beide woningen ging gepaard met veel publiciteit in de lokale dag- en weekbladen. Uitgebreide fotoreportages van voor en na de verbouwing sierden het *Haarlems Dagblad* en de *Heemstedse Courant*. De HVHB vierde het herstel van de historische panden met een schenking van een gerestaureerde historische bel, te zien op het dak van de tuinmanswoning. In het raam boven de voordeur van de tuinmanswoning is een gegraveerde appel te bewonderen. Dit was een geschenk van de Appelkamergroep na de restauratie.

Oud-Hollandse moestuin

Het middelste deel van het complex, achter de deur met het opschrift App elkamer, was jarenlang een gemeenschappelijke ruimte voor de gezinnen Boer en Rote, waar de kinderen vaak speelden,

V. 01: LAGE GECEMENTEERDE SCHUIFRAMEN EN RODEVERDELINGSTOFSEVEL 18^e EEUW MEZ. CA.

GEVELS KOEDIEFSLAAN 1:200

MONUMENT
TUINKOEPSEL
18^e EEUW

MONUMENT
KOEDIEFSLAAN 121
18^e EEUW

MONUMENT
HERENWEG 142
"WELGELEGEN"
KAD. NR. 7848

HEREN
WEG

maar bleef in die tijd ook beschikbaar als maatschappelijke vergaderruimte. Toen rond 2005 de familie Rote verhuisde, werd die ruimte definitief bij de woning op nr. 97 getrokken. Len en Goos Blok waren de nieuwe bewoners van nummer 101. Goos Blok, oud-leraar van de naastgelegen mavo die na zijn pensioen theologie ging studeren, tuinierde al voor hij er woonde in de moestuin. Hij zet met zijn vrouw de traditie van tuinman Brokke, een oud-Hollandse moestuin met veel verschillende dahlia's, tot op de dag van vandaag voort.

▲ *De restauratiewerkzaamheden in 1982 in volle gang. Op de achtergrond de in 1991 gesloopte Opstandingskerk aan de overkant van de Koediefslaan.*

Bedreigd erfgoed

Het rijksmonument Koediefslaan 97-101 is destijds gered. Dat geldt in 2016 niet voor Glipperweg 70. Wegens de bouwvallige staat zal het worden gesloopt, met instemming van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Gelukkig komt er mede dankzij de HVHB historiserende nieuwbouw voor in de plaats. Een ander zorgenkindje is de bollenschuur aan de Manpadslaan, een gemeentelijk monument dat in deplorabele staat verkeert.

Om te voorkomen dat meer monumenten en beeldbepalende gebouwen zullen verdwijnen, gaat de HVHB een inventarisatie maken van bedreigd erfgoed in Heemstede en Bennebroek, zodat we in een vroegtijdig stadium actie kunnen ondernemen om het te behouden of een nieuwe bestemming te geven.

▼ *De oranjerie voor en na de verbouwing in 1981. Opvallend zijn de gerestaureerde ramen met gotische bogen.*

DE APPELKAMER, IN 1981 GERED VAN DE SLOOP

► *De Appelmakamer weer in volle glorie.*

▼ *Goos Blok tussen z'n dahlië's. Op de voorgrond Oost-Indische kers en net geoogte komkommers.*

▲ *Gegraveerde appel in het bovenlicht van de voormalige tuinmanswoning.*

Bronnen

'Jaarverslag van de Vereniging Oud-Heemstede-Bennebroek over het jaar 1979', in: *HeerlijkHeden* (Nieuwsbrief) 25, 1980.

Ben van Tongeren, 'Monumenten in Heemstede', in: *HeerlijkHeden* (Nieuwsbrief) 25, 1980.

'Jaarverslag Sekretaris', in: *HeerlijkHeden* (Nieuwsbrief) 32, 1982.

Bep Met, Een laatste overdenking.
nha.courant.nu, adresboeken en kranten

Met dank aan Joan en Wendelmoet Boer, bewoners van de Appelmakamer.

Twee puttigroepjes van Shee op Berkenrode

Dennis de Kool

In 2014 schreef Dennis de Kool in HeerlijkHeden over de tuinbeelden Diana en Apollo op Huis te Manpad die mogelijk zijn gemaakt door de beeldhouwer Michiel Emanuel Shee. Deze keer aandacht voor twee puttigroepjes op het landgoed Berkenrode die met zekerheid van Shee zijn.

Op het landgoed Berkenrode staan bij het tot villa verbouwde witte koetshuis drie marmeren tuinbeelden. Het centrale beeld stelt Leda met de zwaan voor. De vrouw is liggend weergegeven met naast haar een zwaan die toenadering zoekt. Volgens de Griekse mythe had Zeus, die een oogje op Leda had, de gedaante van een zwaan aangenomen, waarna hij gemeenschap met haar had. Het beeld is niet voorzien van een monogram, signatuur of datering, maar werd vermoedelijk aan het einde van de 18de eeuw vervaardigd. Ter weerszijden van dit beeld zijn marmeren puttigroep-

jes op bijpassende zandstenen sokkels geplaatst. Het ene beeldengroepje bestaat uit twee figuren met jachtattributen. De voorzijde van de plint is voorzien van een signatuur en datering: MI Shee 1728. Het andere beeldengroepje bestaat eveneens uit twee figuren. Tussen hen in staat een lier. Op de voorzijde van de plint is een niet meer goed leesbaar jaartal (1728?) aangebracht. Het Monumentenregister van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed dateert het tweede groepje op 1729. De vermelding van de beeldhouwer 'Sheen' in het Monumentenregister is onjuist. Dit moet Shee zijn.

► De twee puttigroepjes in de tuin van Berkenrode.

Putti

Een putto (meervoud: putti) of amoretto is in de beeldhouw- en schilderkunst een mollig en meestal naakt kinderfiguurtje. Als het kind vleugeltjes heeft, heet het ook wel een cherubijntje. In de eerste helft van de 18de eeuw waren putti erg geliefd en vonden ze hun weg naar vele tuinen van stadswoningen en buitenplaatsen. Michiel Emanuel Shee en tijdgenoten als Ignatius van Logteren (1685-1732), zijn zoon Jan van Logteren (1709-1745), Jan Claudius de Cock (1667-1735) en Jan Baptist Xavery (1697-1742) voorzagen mede in de behoefte aan putti. Xavery heeft bijvoorbeeld aanzienlijke series van putti met allegorische voorstellingen vervaardigd. Vermoedelijk werden dergelijke beeldjes gemaakt voor de losse verkoop en hadden beeldhouwers putti op voorraad in hun ateliers.

◀ *Putto, gesig-
neerd en gedateerd
(1723) door Xavery,
particulier bezit,
Ouderkerk aan den
IJssel.*

Diana en Apollo

Volgens Fischer stellen de twee groepjes putti op *Berkenrode* Diana en Apollo met metgezellen voor. Deze bewering is aannemelijk. Diana is de godin van de jacht en in die hoedanigheid doorgaans voorzien van jachtattributen. Daarnaast is ze een maangodin. Om die reden is vaak een maantje op haar voorhoofd geplaatst. De putto op *Berkenrode* heeft geen maantje op het hoofd. Apollo is de god van de muziek en vaak afgebeeld

met een lier. Hij is ook de god van het licht en in die hoedanigheid een voor de hand liggende pendant van de maangodin Diana. Het lijnenspel van de plinten van beide beeldjes komt overeen met de contouren van de sokkels. Vermoedelijk staan ze dus allebei op de oorspronkelijke sokkels. Het is niet bekend hoe lang de putti aan het landgoed verbonden zijn. In het verleden hebben de putti bij huis *Berkenrode*, dat oorspronkelijk *Westerduin* heette, aan de Herenweg gestaan. In het bewaard gebleven kasboek van Shee zijn twee marmeren putti vermeld die Apollo en Diana voorstellen. Op 7 augustus 1730 werden namelijk aan de heer François van der Schaege ‘twee maremore gropiens Met haer blauwe steen pedistaalen verbeelden de gropiens t eene Apolo en t andere Diana’ verkocht. Hoewel het een aanlokkelijke gedachte is dat deze putti uiteindelijk op *Berkenrode* zijn beland ontbreken nadere gegevens om deze mogelijkheid te bevestigen of te ontkennen.

Shee

De relatief onbekende beeldhouwer Michiel Emanuel Shee is vermoedelijk uit de zuidelijke Nederlanden of Duitsland afkomstig. Waarschijnlijk werd hij rond 1694 geboren. Dat vermoeden is gebaseerd op het gegeven dat hij in 1709-1710 heeft leren ‘beltsnyden’ bij zijn Antwerpse leermeester Guillielmus Scobbens. Aankomende leerlingen in de toenmalige ateliers waren doorgaans jonger dan zeventien jaar. In 1721 woonde Shee in Den Haag. Op een later moment verhuisde hij naar Amsterdam, waar hij als beeldhouwer en handelaar veel opdrachtgevers bediende, onder wie George Clifford (1685-1760) die *De Hartekamp* bij Heemstede bezat en Dirck van der Meer (1686-1738) die *Huis te Manpad* bewoonde. Uit zijn huwelijk met Maria Tappel werden vijf kinderen geboren. De beeldhouwer overleed vermoedelijk in 1739. Zijn (gedocumenteerde) beeldhouwwerken bestaan uit tuinbeelden, vazen, schoorsteenmantels, borstbeelden, gevelbekroningen en reliëfs. Tot op

► *Kind met hondje naast een bijenkorf, gesig-neerd 'M: SHEE F. 1725', collectie Rijksmuseum.*

heden zijn echter voornamelijk putti van zijn hand gelokaliseerd.

Allegorische kinderfiguurtjes

In de boedelinventaris van Shee zijn verschillende putti genoemd, waarvan er diverse bewaard zijn gebleven. Het Rijksmuseum verwierf in 1963 bij een Londense kunsthandel een gesig-neerd terracotta beeld (1725) van een knaapje dat een hondje vasthoudt. Hij staat naast een bijenkorf en voor een boomstronk. In allegorische voorstellingen kan de bijenkorf verwijzen naar vlijt en arbeid. Het jongetje kan ook een personificatie zijn van één van de vijf zintuigen. De hond is namelijk een attribuut van de reukzin. Volgens Fischer en Baarsen verbeeldt het jongetje de deugden ijver en trouw. Vermoedelijk fungeerde het beeldje als model voor een zandstenen tuinbeeld. In de literatuur zijn namelijk vier zandstenen allegorische kinderfiguurtjes vermeld en afgebeeld, waaronder een overeenkomstig beeld. De huidige verblijfplaats van deze serie is helaas onbekend.

Daarnaast bezit het Rijksmuseum enkele beeldhouwwerken die aan Shee worden toegeschreven. Het Amsterdam Museum bezit twee palmhouten putti die Shee in 1737 vervaardigde. Het beeldje met de boog stelt vermoedelijk Diana voor en de putto met het drinkschaaltje lijkt naar Bacchus te verwijzen.

Een marmeren puttigroepje (1734) bevindt zich in een particuliere verzameling in Nieuwersluis. Dit groepje bestaat uit twee figuren die Bacchus en een sater of Pan voorstellen. Bacchus heeft druiven en wingerdbladeren door het haar gevlochten en houdt met zijn rechterhand een tros druiven vast. Hij is weldoorvoed en voorzien van een riem om zijn schouder, waaraan een draperie is bevestigd die een groot deel van zijn rug bedekt. Het geknielde satertje is voorzien van bokkenpoten en grijpt met zijn linkerhand naar de tros druiven, terwijl hij Bacchus verwachtingsvol aankijkt. Zijn onderdanige houding wekt

de indruk dat hij Bacchus om een gunst vraagt. Naast hem op de grond ligt een panfluit, een attribuut van de herdersgod Pan. Op de zijkant van de plint is de signatuur 'M Sheecelli' aangebracht. De toevoeging 'celli' is niet authentiek en dus misleidend. Kennelijk heeft iemand in het verleden geknoeid met de handtekening vanuit de gedachte dat het beeld met een Italiaans klinkende signatuur meer waarde of allure heeft. Het groepje is vermeld in de in 1740 opgemaakte boedelinventaris van het atelier van Shee. De huidige eigenaar heeft het groepje voorzien van een verflaag en in zijn huis geplaatst, zodat Nederlandse weersinvloeden er geen vat meer op hebben.

In (beeld)documentatie van de Rijksdienst voor Kunsthistorische Documentatie (RKD) wordt ook melding gemaakt van verschillende door Shee vervaardigde

► *Puttiegroepje van Shee (1734), particulier bezit, Nieuwersluis.*

de knaapjes die op veilingen van eigenaar wisselden, waaronder een viertal terracotta beeldjes met voorstellingen van vier van de vijf zintuigen. Ook in het kasboek van Shee zijn verschillende putti vermeld met voorstellingen van onder andere de wederzijdse liefde, vrijheid, slavernij, de vier jaargetijden, sterkte en dankbaarheid. In het kasboek zijn ook marmeren borstbeelden met voorstellingen van mythologische figuren genoemd, zoals Flora, Bacchus, Venus en Adonis. Deze borstbeelden konden zijn bedoeld ter decoratie van interieurs, maar ook van tuinen.

Putti van Berkenrode zijn uniek

Shee maakte terracotta, houten en marmeren putti. De putti die in de eerste helft van de 18de eeuw werden vervaardigd hadden doorgaans mythologische of allegorische voorstellingen. De terracotta beeldjes kunnen hebben gefungeerd als model voor tuinbeelden, maar kunnen net als de houten beeldjes ook zijn bedoeld als 'kabinetsculpturen' voor verzamelaars. De gelokaliseerde putti van Shee hebben verschillende dateringen (1725, 1728, 1734 en 1737). Hieruit blijkt dat Shee zich niet tijdens een bepaalde fase, maar gedurende zijn gehele loopbaan (mede) op putti heeft toegelegd. Ook zijn tijdgenoten hebben de nodige putti vervaardigd, omdat er destijds veel vraag naar was. De puttigroepjes op *Berkenrode* zijn bijzonder omdat ze zijn gesigeneerd en gedateerd door een relatief onbekende beeldhouwer en omdat ze nog steeds een onafscheidelijk duo vormen.

Bronnen

- R. Baarsen, *Rococo in Nederland*, Amsterdam/Zwolle 2001.
- P.M. Fischer, *Ignatius en Jan van Logteren: beeldhouwers en stuc kunstenaars*. Alphen a/d Rijn 2005.
- E. de Jong, C. Schellekens, *Het beeld buiten: vier eeuwen tuinsculptuur in Nederland*. Heino/Wijhe 1994.
- D. de Kool, 'Apollo en Diana op Huis te Manpad' in: *HeerlijkHeden* 161, 2014.
- D. de Kool, 'Jan Baptist Xavery en zijn gedocumenteerde tuinsculpturen op Zijdebalen', in: A. van der Does & J. Holwerda (eindred.) *Tuingeschiedenis in Nederland II. Denken en doen in de Nederlandse tuinkunst 1500-2000*, Ulvenhout 2016.
- H. Krol, en T. van Turnhout, *Berkenrode. Heerlijkheid, landgoed en huis*, Heemstede 2002.
- Rijksdienst voor Kunsthistorische Documentatie, beelddocumentatie Shee.
- F. Scholten, 'Nederlandse beeldhouwkunst in de 18e eeuw' in: R. Baarsen e.a. *Nederlandse kunst in het Rijksmuseum: 1700-1800*. Amsterdam/Zwolle 2006.
- monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/, monumentnummer 526319

Nelly van Ree Bernard, muzikale en culturele inspirator

Carla van der Stap

Vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw tot aan haar overlijden in 2010 was Nelly Van Ree Bernard in Bennebroek een verbindende factor op muzikaal en cultureel gebied. Met haar reconstructies van oude muziekinstrumenten oogstte ze internationale faam. Ze wordt beschouwd als de grondlegger van het wetenschappelijk onderzoek naar het klavichord, een klein snaarinstrument dat voornamelijk in de 16de en 17de eeuw werd gebruikt.

▼ Oude afbeeldingen dienden als voorbeeld bij het reconstrueren van instrumenten. (Rechts Nelly van Ree Bernard.)

Nelly van Ree Bernard, geboren in Teteringen in 1923 als Nelly Bernard, schreef haar achternamen zonder streepje omdat dat gebruikelijk is in Spaanstalige landen. Ze groeide namelijk op in Spanje in de jaren twintig en dertig en sprak daardoor vloeiend Spaans. Ze ging daar naar een internationale school waar ook Frans en Duits werd onderwezen en volgde pianolessen aan de Academia Marshall, een gerenommeerde muziekschool in Barcelona. Haar vader was in Barcelona de directeur van de Nederlandse vestiging van de AKU-fabriek (nu AKZONobel). Toen in 1936 de Spaanse Burgeroorlog uitbrak moest het gezin noodgedwongen terug naar Nederland.

Na de oorlog gingen haar ouders terug naar Spanje maar Nelly bleef in Neder-

land en schreef zich in voor de Kunstnijverheidsschool in Amsterdam, de voorloper van de Rietveldacademie. Ze volgde daar de opleiding interieurontwerpen en sloot die in 1949 af.

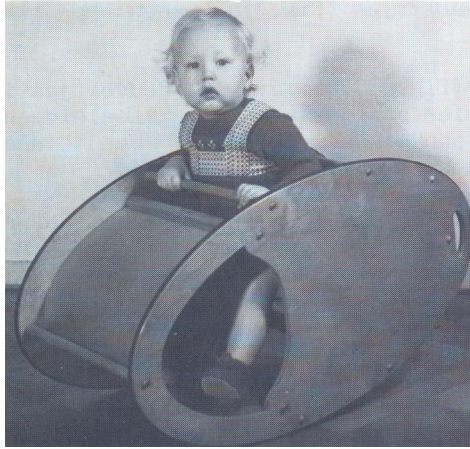
Tijdens haar verblijf in Amsterdam leerde ze Frank van Ree kennen, de later spraakmakende psychiater, die werkte in het psychiatrisch ziekenhuis Vogelenzang (nu GGZ inGeest). Ze trouwden in 1947, vestigden zich in Bennebroek en kregen twee zonen.

Kindermeubelen

In de jaren volgend op haar opleiding aan de Kunstnijverheidsschool ontwierp Nelly onder andere kindermeubelen die op verschillende manieren toepasbaar zijn door ze geheel of gedeeltelijk te kantelen. Zo kon een ellipsvormig meubeltje worden gebruikt als schommelstoel, als laag tafeltje met stoel, als hoge kinderstoel en als hoge tafelstoel.

Veel mensen waren in de naoorlogse periode klein behuisd en hadden vaak ook nog weinig te besteden voor de inrichting. De ontwerpen van haar meubeltjes speelden hierop in: ze zijn hoofdzakelijk gemaakt van goedkoop multiplex, waarbij zo min mogelijk materiaal werd verspild. Zelf omschreef Nelly deze meubels als 'een harmonisch samengaan van doelmatigheid en vorm'. Door hun multifunctionele karakter sluiten ze aan bij de ideologie van het Bauhaus en de

◀ Een kleurig en multifunctioneel meubeltje van Nelly van Ree Bernard.

▼ *Kleine Sparrenlaan 3 ligt iets hoger, vandaar de naam muziekcentrum Het Duintje.*

ontwerpen van Gerrit Rietveld.

De kindermeubelen schonk Nelly in 2000 aan het Centraal Museum in Utrecht.

In de jaren vijftig en zestig hield ze zich ook bezig met binnenhuisarchitectuur en verbouwingen, onder andere van het eigen huis aan de Kleine Sparrenlaan in Bennebroek.

Muziek en onderzoek

In 1966 ging Nelly klavecimbel studeren bij Jaap Spigt, die op dit instrument les gaf bij verschillende conservatoria. Hij had grote belangstelling voor authentieke uitvoeringspraktijken, waarbij zo veel mogelijk werd uitgegaan van de opgedane kennis over de vroegere speelstijl en instrumentenbouw. Zijn kennis en enthousiasme waren een vruchtbare bodem voor Nelly. Zij ging zich in de jaren zeventig met grote precisie toeleggen op het nabouwen en bespelen van oude instrumenten zoals het monochord, een éénsnarig middeleeuws muziekinstrument. Ze baseerde zich bij de reconstructies op oude beschrijvingen, illustraties uit manuscripten en beeldhouwwerken in kerken. Een voorbeeld is het diatonische psalterium (een citara type) dat ze reconstrueerde aan de hand van een miniatuur uit de 13de-

▲ Tussen 1975 en 1985 gemaakte muziekinstrumenten zoals ze tentoongesteld waren in Huis te Bennebroek.

eeuwse bundel *Cantigas de Santa Maria del Rey Alphonso el Sabio*. De firma Martin Sassmann uit Duitsland bouwde dit instrument naar ontwerp en tekening van Nelly (afbeelding op blz. 24).

Het Duintje

Nelly opende in 1966 in Bennebroek in haar huis aan de Kleine Sparrenlaan muziekcentrum Het Duintje. Ze noemde het zo vanwege de hoge ligging van het pand. Het Duintje werd een cultureel centrum waar lezingen, exposities, concerten en demonstraties van muziekinstrumenten elkaar afwisselden. In hun woning aan de Bennebroekerdreef 20, waar het echtpaar van 1980 tot 1993 woonde, was er ook ruimte voor een permanente tentoonstelling van oude

▼ Jubileumboekje bij veertig jaar 'Het Duintje'.

en gereconstrueerde muziekinstrumenten. Dit kleine huismuseum werd weer opgeheven toen ze in 1993 naar het Huis te Bennebroek verhuisden. Daar werd de activiteitenzaal het nieuwe onderkomen voor Het Duintje.

Onder de sprekers bij de zo genoemde Duinclublezingen waren ook haar man Frank van Ree en hun zonen Erik en Ronald. Soms waren er wel zes activiteiten per jaar en als er veel publiek verwacht werd, weken ze uit naar het gemeentehuis of de Hervormde Kerk van Bennebroek. Bij het 25-jarig bestaan van Het Duintje in 1991 organiseerde Nelly in die kerk een expositie met eigen werk: meubelen, interieurontwerpen en gereconstrueerde instrumenten. Op open dagen liet ze ook muziek horen, zowel live als via bandopnamen. Bij deze gelegenheid gaf ze het door haar zelf samengestelde boekje *Kantelingen* uit.

Indiase en Spaanse klanken

Samen met haar man en hun twee zonen verbleef Nelly in 1968/1969 een jaar in Benares in India. Frank van Ree was daar op uitnodiging gedurende een jaar 'visiting professor'. Nelly ging zich verdiepen in Hindoestaanse muziek bij Dr. Premlata Sharma. De opgedane kennis zette ze bij terugkomst direct om in lezingen in haar muziekcentrum maar ook bij de muziekschool in Haarlem.

Vanaf de jaren zeventig stapte Nelly langzaam over van klavecimbel naar klavichord (ook wel klavechord of clavichord gespeld). Net als het klavecimbel is dit een snaarinstrument dat met toetsen bespeeld wordt. De klank van het klavichord is zacht en lijkt op die van een luit. Nelly specialiseerde zich in 16de-eeuwse Spaanse muziek. Samen met onder andere Jan Nuchelmans en Ingrid Smit Duyzentkunst, vormde ze het vocaal-instrumentaal ensemble Musica Iberica. Ze traden onder meer op tijdens het Festival Oude Muziek in Utrecht en maakten samen de elpee *Cantigas de Santa Maria*.

Naast al deze activiteiten gaf Nelly ook lezingen en cursussen over vroeg-

► *Fantasiedier op een postzegel in 2009.*

Iberische en Hindoestaanse muziek op verschillende universiteiten en conservatoria in Nederland en daarbuiten. Ze gaf op uitnodiging muzikale uitvoeringen in vele landen, zoals Canada, de Verenigde Staten, Duitsland, Italië, India en Zwitserland.

Clavichordgenootschap

Koen Vermeij, die destijds de Haarlemse Muziekschool leidde, was een klavichordspecialist en hij nodigde Nelly uit om lezingen te geven over Indiase muziek. Nelly werd een warm pleitbezorgster van het klavichord en gaf thuis ook les op dit instrument. Het contact met Koen Vermeij mondde uit in de oprichting van het Nederlands Clavichord Genootschap. Van 1986-1993 maakte Nelly deel uit van het bestuur. In 1988 verscheen het eerste nummer van het blad *Het klavichord*. Het genootschap groeide snel en er werden concerten en klavichorddagen georganiseerd. In 1997 ging het tijdschrift internationaal onder de titel *Clavichord International*.

In 1987 gaf Nelly een boek uit over de ontwikkeling van het klavichord tussen 1400 en 1800. Beginnend met het (eensnarige) monochord schetst ze hierin de ontwikkeling van snaar- naar toetsinstrumenten zoals het klavichord. Alles aan de hand van oude beschrijvingen, illustraties en bewaard gebleven instrumenten. Ze werkte met veel doorzettingsvermogen en uiterste precisie om tot deze resultaten te komen.

Computerfantasieën

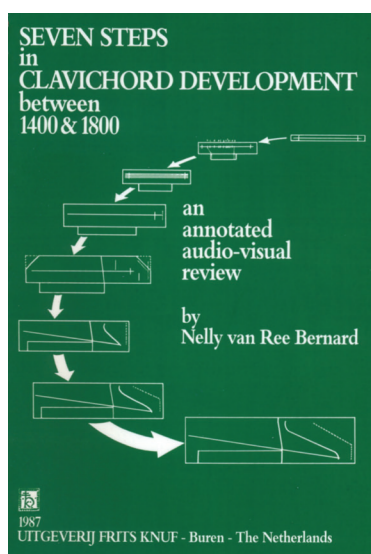
In 1998, ze was toen 75 jaar, begon Nelly met ontwerpen via computerprogramma's. Merendeels was dat kleurrijke kunst met abstracte motieven die ze op papier uitwerkte en uitgaf in kleine boekjes onder de titel 'Computerfantasieën'.

Ze paste die motieven ook toe op aardewerk en in 2009 werden er postzegels gedrukt met door haar ontworpen motieven zoals fantasiedieren.

Dit waren haar laatste werkzaamheden

want op 2 februari 2010 overleed Nelly van Ree Bernard na een kort ziekbed. Kees Rosenhart, lid van *Clavichord International* componeerde voor haar begrafenis als eerbetoon een Lamentato in Memoriam.

▲ *Dit boek uit 1987 schetst de ontwikkeling van het klavichord tussen 1400 en 1800.*

Bronnen

centraalmuseum.nl/ontdekken/set/#s:65018
Museo de la Musica Barcelona
Nelly van Ree Bernard, *Seven steps in clavichord development between 1400 -1800 – an annotated audio-visual review*. Buren 1987.

Nelly van Ree Bernard, *Kantelingen – multifunctionele meubelen en muziekinstrumenten (25 jaar Het Duintje)*. Bennebroek 1991.
Nelly van Ree Bernard, *40 jaar 'Het Duintje' 1966-2006*. Bennebroek 2006.

Muziek, gespeeld door Nelly van Ree Bernard, is te beluisteren op www.muziekweb.nl, zoekterm 'Nelly van Ree Bernard'.

Met dank aan Rob Hinse, Max van de Poll, Koen Vermeij, Job Göbel, Lietje Bax, Gerda Snethlage, Saskia Tempelman, Erik van Ree en Ronald van Ree.

De Binnenlandse Strijdkrachten (BS) in Bennebroek

Martin Bunnik

De laatste oorlogsdagen en de eerste maanden na de capitulatie waren een roerige periode, waarin de Binnenlandse Strijdkrachten tot taak hadden de orde te handhaven. Het dagboek van de administrateur van de Binnenlandse Strijdkrachten in Bennebroek is bewaard gebleven. Het loopt van eind april tot eind juni 1945.

In het Noord-Hollands Archief bevindt zich een dagboek waarin tussen 28 april en 31 juni 1945 de activiteiten van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS) Bennebroek tot op het uur werden beschreven. Dit dagboek werd bijgehouden door Cornelis Nicolaas Stijger, de administrateur van de BS, en bevat aantekeningen over NSB'ers, moffenmeiden en allerlei voorvallen in het dorp. De Binnenlandse Strijdkrachten stelden, wat sterkte en wapens betreft, in Bennebroek niet veel voor. Toch hadden ze de wind er goed onder en is de bevolking van Bennebroek door hun goed georganiseerde optreden verschoond gebleven van ernstige incidenten met de Duitsers.

Om geen concessies te doen aan voor die tijd gebruikelijke opvattingen over bezetters en collaborateurs zijn bena-

mingen als 'moffenhoeren' letterlijk overgenomen uit het dagboek.

De Binnenlandse Strijdkrachten (BS) ontstonden officieel in september 1944 door een bundeling van tot dan toe niet goed samenwerkende verzetsgroepen en knokploegen in Nederland. Het aantal verzetsstrijders bedroeg in 1943 naar schatting niet meer dan 25.000 personen. Naarmate de oorlog vorderde en de Duitsers de druk op de Nederlandse bevolking verhoogden, nam het aantal verzetsstrijders toe.

Eind april 1945 werd het voor de bevolking in het westen van Nederland duidelijk dat het moment van capitulatie naderbij kwam. De verzetsmensen werden steeds zichtbaarder en overal werden bewakingsdiensten opgericht om ervoor te zorgen dat de overgang naar de vrij-

LEDEN VAN DE BS - BENNEBROEK

Staf

Dhr. E. Schreuder, plaatselijk commandant, raadhuis Bennebroek

Dhr. O.A. Bijl, BS- arts, Van Ittersumlaan 12, Bennebroek

Dhr. C.N. Steiger, administrateur, Meerweg 72, Bennebroek.

Dhr. M.J. Schreuder, ordonnans, Oudemanslaan 2, Heemstede

Mej. E.J. Seignette, koerierster, Meerweg 72, Bennebroek

Manschappen

Dhr. S. Korsman, groepscommandant, Kennemerbeekweg 7, Bennebroek

Dhr. R. Westrik, groepscommandant, Beukenlaan 13, Bennebroek

Dhr. H.F. Roos, groepscommandant, Beukenlaan 5, Bennebroek

Leden

Dhr. J.C. Prins, Kennemerbeekweg 5, Bennebroek

Dhr. Th. Assendelft, Schoollaan 62, Bennebroek

Dhr. J. Otte, Schoollaan 9, Bennebroek

Dhr. Th. A.H. Weijers, Schoollaan 71, Bennebroek

Dhr. A. v.d. Plas, Schoollaan 115, Bennebroek

Dhr. Th. Lammers, Schoollaan 80, Bennebroek

▲ *V.l.n.r. wachtmeester C. Duivenvoorde, gemeentesecretaris C. Bregman en hoofdwachtmeester W. Kranenburg (maart 1935).*

heid op een ordelijke en rustige manier zou verlopen. De Binnenlandse Strijdkrachten namen het dagelijkse bestuur geleidelijk over.

In Bennebroek werd op 28 april 1945 een BS-commandopost opgericht met als hoofd van de bewakingsdienst een ambtenaar van de gemeentesecretarie, Emile Schreuder. De eerste actie was de vorming van een arrestatieploeg en een bewakingseenheid, later werden er manschappen voor het strijdend gedeelte aangewezen.

De laatste aprildagen

De eerste aantekening in het dagboek is gedateerd zaterdag 28 april 1945. Er wordt druk gepraat over de werkwijze, insignes, onderscheidingstekens en over de militaire groet die de BS moeten brengen namelijk een V-teken. Verder wordt hoofdwachtmeester van politie Willem Kranenburg ingelicht omtrent het bestaan van de BS in Bennebroek. Besloten wordt dat Kranenburg commandant wordt van de arrestatieploeg en zijn ondergeschikte, wachtmeester Duivenvoorde, waarnemend commandant. Dezelfde avond en nacht worden legitimatiebewijzen van de BS-leden, alarmbriefjes en de arrestatieadministratie op orde gemaakt.

De volgende dag worden de voorgedrukte processen-verbaal voor de ongeveer veertig te arresteren personen opgemaakt. Uit Hillegom komen berichten dat in Bennebroek leden voor de BS worden geworven met de mededeling: 'Als je meedoet, krijg je een stengun'. Maar in het dagboek lezen we dat de Commandant Strijdend Gedeelte (CSG) in Bennebroek van niets weet.

Op 30 april wordt besloten om het

▼ *Het hele wapenbezit van de BS in Bennebroek in mei 1945.*

Mitr.	Geweren	Kara- bijnen.	Pistolen	Revolvers.
	1 met bajonet.	1 met bajonet.	1 F.N.	
			1 F.N.	

◀ *De BS voor het gemeentehuis aan de Rijksstraatweg.*

wapen van een Nederlander die bij de Duitse Wehrmacht in dienst is geweest te confisqueren. Dezelfde dag nog worden een karabijn met 25 patronen en enige handgranaten in beslag genomen. De bewapening van BS-groep II en III bestaat uit slechts één karabijn en één pistool per groep Er zijn nog veel Duitsers in het dorp ingekwartierd. In de Stichting Vogelenzang bivakkeren zo'n honderdvijftig man van wie de discipline slecht is.

Vlak voor de capitulatie

2 mei, 10.00 uur: bommenwerpers van de geallieerden werpen voedselpakketten af. Dit was niet aan de BS bekend gemaakt. In de avond wordt besloten om afzettingen in te richten op de Centenbrug, de Rolbrug over de Ringvaart, op de Rijksstraatweg en Binnenweg en op de grens met Hillegom bij de tramhalte nabij de Kennemerbeekweg. De volgende dag werpen bommenwerpers wederom voedselpakketten af die neerkomen op het terrein van Stichting Vogelenzang en bij de Krakeling. Dezelfde dag wordt er een spertijd ingesteld van 22.00 tot 05.00 uur. Verder wordt er besloten bij ordeverstoring de cafés onmiddellijk te sluiten en er komt een verbod op zwarte handel en het kappen van bomen.

Een dag later wordt er een oefening gehouden voor 24 leden van de BS in de bollenshuur van Frans Lommerse. Er wordt geoefend in omgaan met het Duitse geweer, het FN-pistool en de stengun. Laat op de avond komen berichten door dat de capitulatie van de Duitsers aanstaande is.

Op 5 mei om kwart over twaalf 's nachts komt het bericht dat de Duitsers gecapituleerd hebben. In de och-

► De gearresteerden worden afgevoerd met paard en wagen van Karel Hulbosch. De wagen werd gebruikt voor het ophalen van huisvuil.

tend wordt de locoburgemeester, Jan van Lierop, bij de Duitse commandant geroepen die hem te verstaan geeft provocaties van Nederlandse zijde te voorkomen. Hij wordt persoonlijk verantwoordelijk gesteld. Omgekeerd heeft de Duitse commandant zijn manschappen geïnstrueerd niet op Nederlandse vlaggen en dragers van oranje speldjes te schieten. Feestvieren wordt toegestaan. In de avond vindt een gesprek plaats tussen de plaatselijk commandant van de BS en de Duitse commandant. De laatste is van mening dat er nog niet gecapituleerd is.

Ruiten ingeslagen bij NSB'ers

Op 7 mei om 08.00 uur wordt het bestuur van de gemeente overgenomen door locoburgemeester Jan van Lierop. In de loop van de ochtend worden de eerste NSB'ers en gewapende Duitsers (in het dagboek moffen genoemd) door de BS aangehouden. In de loop van de dag geven Bennebroekers namen door van collaborateurs. Verder lezen we in het dagboek dat de moffen kogels uitdelen aan kinderen. Een Duitser komt melden dat er bij de Stichting Vogelenzang door Hollanders geschoten wordt en dat van de Wehrmacht gestolen pakjes sigaretten voor dertig gulden in het dorp te koop worden aangeboden. Tegen de avond komen de eerste Canadezen in Bennebroek aan die spoedig daarna weer vertrekken.

Op 8 mei wordt de etalage van Bloe-

menmagazijn Koper aan de Rijksstraatweg ingericht ter herdenking van diegenen die vielen. In de avond belagen een aantal inwoners het huis van een NSB-gezin, waarvan de ruiten worden ingeslagen. De BS besluit het gezin te arresteren om hen tegen de volkswoede te beschermen en het huis verder te bewaken. Later op de avond wordt bij het NSB-huis in de lucht geschoten om het publiek te verjagen. De volgende dag worden twintig NSB'ers in het dorp door de BS opgepakt. De arrestanten worden onder begeleiding van W. Kranenburg per paard en wagen naar Heemstede afgevoerd.

In de avond komen twee Duitse officieren klagen dat de BS uit Hillegom twee Nederlandse meisjes die voor de Duitsers werkten, meegenomen hebben en dat ze daarna kaal geknipt zijn. De officieren willen de meisjes weer terug en in de nacht worden de moffenmeiden teruggebracht, waarna de Duitse commandant de BS persoonlijk bedankt.

Op 10 mei wordt op de Zwarteweg bij de Oude Geleerde Man een dansavond georganiseerd. De volgende dag verlaten de Duitsers het oostelijk deel van het dorp en de achtergelaten spullen, waaronder drie auto's, worden opgehaald. De BS waarschuwt een Canadees die zich had laten verleiden door een 'moffen-

▲ *Bommenwerpers gooien voedselpakketten af bij de Zwarteweg.*

► *Kinderen vieren de bevrijding op de Rijksstraatweg.*

► Een kaal geknipte 'moffenslet' wordt opgebracht (Deventer).

slet'. Later worden affiches op de deur van haar woning geplakt om de andere Canadezen te waarschuwen.

Terughoudend met arrestaties

Op 13 mei klaagt de commandant van BS-groep II over het feit dat de 'moffenhoeren' niet gearresteerd worden. Hij zegt dat ze arrogant door het dorp lopen en dat het publiek zich daaraan ergert. Maar de plaatselijk commandant wil ze alleen arresteren als er voldoende bewijs is.

Op 16 mei begint de BS met de inventarisatie van de inboedel van de NSB'ers. Er komt een instructie dat hun goederen niet geconfisqueerd mogen worden zolang de gearresteerden niet gevonden zijn. De spullen van NSB'ers worden voorlopig opgeslagen in garage Kragt aan de Kennemerbeekweg. Later gaan de goederen naar het magazijn van 'Het Bureau Roerende goederen van vijanden en landverraders'.

Diefstal, stroperij en een grap

Medio mei verlaten ongeveer tweehonderd Duitsers de Stichting Vogelenzang. (Ze waren daar sinds begin 1943 ondergebracht met als taak de kustverdediging. De patiënten waren overgebracht naar Franeker en Ermelo.)

Aan het einde van de maand mei wordt tijdens een huiszoeking in het dorp een grote partij Duitse legerschoenen en uniformstukken gevonden. De volgende dag worden twee jongens gearresteerd die de legerspullen uit Stichting Vogelenzang en de School met de Bijbel gestolen hebben. Tijdens het verhoor noemen ze de namen van acht andere Bennebroekers die zich schuldig gemaakt hebben aan diefstal. De jongens moeten voor straf een week lang het gemeentehuis en politiebureau schoonhouden.

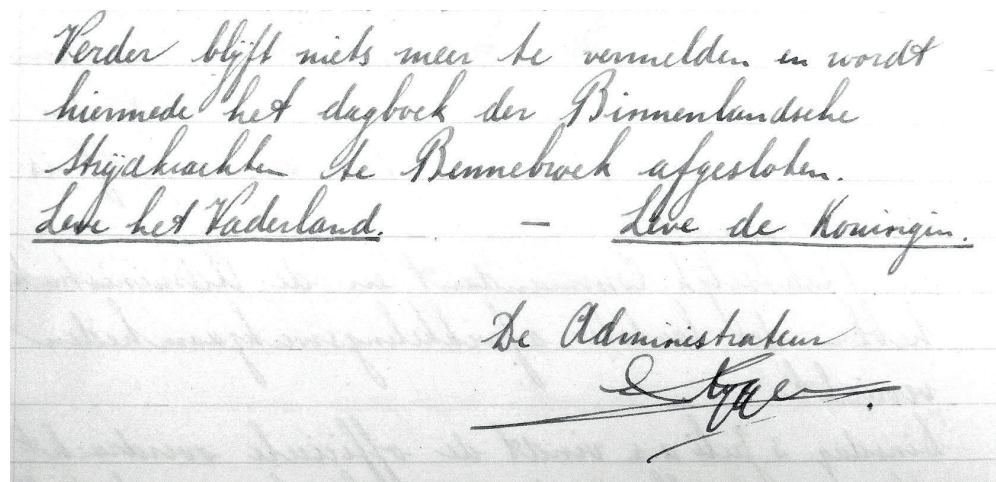
Drie leden van de BS halen een grap uit met een Duitse stafwagen, een Mercedes met open dak. De BS'ers hebben zich verkleed als Duitse militairen en rijden met de Mercedes door het dorp. Als ze een transport Duitsers tegenkomen salueren die allemaal keurig en roepen 'Heil Hitler'. Elke Bennebroeker die het ziet lacht zich slap.

Freule Willink van Huis te Bennebroek klaagt dat vanaf de Reek op haar eenden wordt geschoten en er komen meldingen binnen van houtstroperij op het terrein van Stichting Vogelenzang. Twee Bennebroekers melden dat ze in een voorbijtrekkende groep Duitsers een oorlogsmisdadiger hebben gezien maar geen van beiden bleek in staat de misdadiger aan te wijzen. Drijfnaat en dubbel teleurgesteld komen zij terug

► De Canadezen in Bennebroek.

► De laatste
bladzijde van het
dagboek.

omdat ze geen eten en sigaretten van de Canadezen gekregen hebben. Begin juni verzoekt een Bennebroeker om een schietbaan met loopgraaf op het terrein van Huis te Bennebroek op te ruimen.

In de loop van juni zit de taak van de BS, het handhaven van de orde en de arrestatie van NSB'ers, er grotendeels op en op 14 juni worden de werkzaamheden overgedragen aan de BS van Heemstede. De commandant bedankt zijn mannen voor hun plichtsgetrouwe houding en spreekt de hoop uit dat zij in Heemstede de naam Bennebroek hoog zullen houden waarna de groep van Bennebroek ontbonden wordt. Maar het dagboek eindigt pas een paar weken later.

Wimmetje

Op 23 juni komen de ouders van een Joods kind dat in het gezin van de familie Lagendijk in de Schoollaan opgenomen was samen met mevrouw Lagendijk inlichtingen vragen. Zij denken dat het jongetje, Wimmetje van Naarden, verraden is door een NSB-familie uit Bennebroek. Mevrouw Lagendijk zegt dat de houding van hoofd-wachtmeester Kranenburg slap geweest is en dat hij zeer vriendschappelijk omging met twee mannen uit Haarlem die het joodse jongetje meenamen.

Wimmetje is via Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd waar hij op zijn vijfde verjaardag in de gaskamer om het leven kwam. De twee mannen waren van de Sicherheitsdienst (SD) uit Haarlem en

zij zijn door de Haarlemse ondergrondse geliquideerd. De houding van Kranenburg is na de oorlog onderzocht maar de zuiveringscommissie besloot geen maatregelen tegen hem te nemen. Niet veel later verdween de hoofd-wachtmeester uit het dorp. Het *Haarlems Dagblad* publiceerde op 4 mei 2012 over deze affaire een uitgebreid artikel met de titel: 'Wimmetje is vergast op zijn verjaardag'.

De laatste bladzijde

Het dagboek wordt afgesloten met de opmerking dat op de verjaardag van Prins Bernhard op 29 juni de BS'ers allemaal een pakje Chief-Whip, een tablet chocolade en één borrel krijgen. Het dagboek eindigt met de woorden: 'Leve het Vaderland en leve de Koningin'.

Bronnen

Aantekeningen van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten in Bennebroek, Noord-Hollands Archief T. 3806, inv. nr. 1273.

Cees van Hoore en Lennaert Lubberding 'Wimmetje is vergast op zijn verjaardag, Joodse Willem Philip van Naarden op 4-jarige leeftijd weggehaald bij Bennebroeks onderduikadres', in: *Haarlems Dagblad*, 4 mei 2012. Te lezen op: www.communityjoodsmonument.nl/attachment/302657
Margot Klomp-maker, 'Als je meedoet, krijg je een stengun', in: *Haarlems Dagblad* 8 januari 2012.

Topverkoper van surrogaatthee

Anja Kroon

Af en toe wordt ons archief verrijkt met een voorwerp waar een verhaal aan vast zit.

Bijvoorbeeld een ingelijste foto met het personeel van de Albert Heijn aan de Zandvoortselaan in 1943.

► 'Omzetvergrootingswedstrijd 1943 Ereprijs.'
Personeel Albert Heijn, Aerdenhout.

▼ De topverkopers van de Smalsko-theesurrogaatwedstrijd in 1943 onder wie Coba Out op de bovenste rij.

Van de heer Meindert Out uit Heiloo kregen we een ingelijste foto en een certificaat uit de nalatenschap van zijn tante Jacoba Burger-Out. Op de foto zien we het personeel van Albert Heijn aan de Zandvoortselaan 163 in 1943. Coba, overleden in december 2015, is de vierde van links op de achterste rij. Vooraan in het midden zit vermoedelijk haar latere echtgenoot Jaap Burger. Coba kreeg het certificaat omdat ze in dat jaar tot de topverkopers van surrogaatthee behoorde. De prijs die bij deze prestatie hoorde,

stond beschreven op een getypte brief die zij keurig op de achterkant geplakt had. Het was een uitnodiging om op kosten van Albert Heijn met de trein naar Zaandam te reizen en daar een 'Eerebezoek' aan de hoofdvestiging te brengen, eventueel in gezelschap van een verloofde. De geschiedenis vertelt niet of zij toen al verloofd was met Jaap en of hij in dat geval de reis meemaakte.

Geen zuivere koffie

Toen in de Tweede Wereldoorlog de koffiebonen steeds schaarser werden – ze werden naar Duitsland vervoerd – kwam er al vanaf 1940 een koffiesurrogaat op de markt, bij Albert Heijn Smalsko genaamd: Smaakt als koffie. Ook andere koffiebranders gingen over op surrogaat; Van Nelle (Pitto), Douwe Egberts (Fama), De Gruyter, Simon de Wit, Niemeyer's, ze hadden allemaal hun eigen merk. Nu waren koffiedrinkers niet onbekend met surrogaat. Het werd in de 19de eeuw al gebruikt in tijden van koffieschaarste en ook tijdens de Eerste Wereldoorlog was er niet altijd voldoende koffie van goede kwaliteit verkrijgbaar. De uitdrukking 'geen

► *Smalsko koffie-surrogaat, collectie museum Flehite, Amersfoort.*

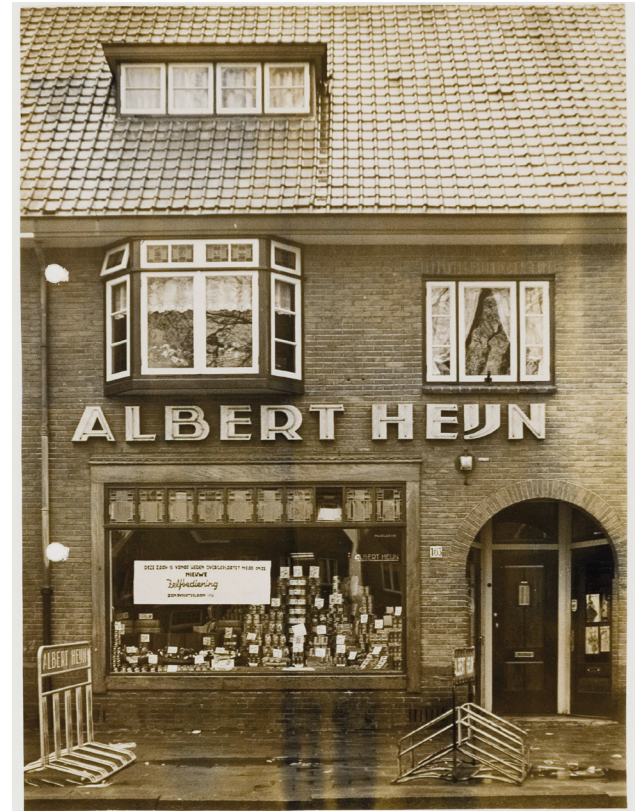

zuivere koffie' heeft alles te maken met het mengsel van rogge, gerst of cichorei dat in plaats van koffie gedronken werd. Ook na de oorlog bleef koffiesurrogaat nog lang in gebruik; koffie was pas in 1952 zonder bon te koop.

Theesurrogaat

Niet alleen koffie werd moeilijker te verkrijgen, zaken als tabak en thee raakten eveneens op. Koffie en thee waren vanaf 1 juni 1940 op de bon. Nu was thee een product dat makkelijker zelf te vervangen was. Een recept in *De Telegraaf* uit de oorlogsjaren somt de ingrediënten op: drie delen bosbessenblad, een deel bramenblad, een deel kersenblad en een klein beetje notenblad. De bladen moesten gedroogd worden en voor een deel geroosterd om een mooie bruine kleur aan de thee te geven en ook wat meer smaak. Dan kon het bladmengsel net als thee gezet worden, door er kokend water op te gieten en in een theepot te laten trekken op een theelichtje.

De vraag naar goede thee leidde tot een grote illegale pluk van bosbessenblad op de Veluwe en in de Brabantse

▲ *Zandvoortselaan 163 in 1957. Op het witte papier staat te lezen: Deze zaak is vanaf heden overgeplaatst naar onze nieuwe zelfbediening Zandvoortselaan 169.*

bossen waar het volop te vinden was. Er was geld mee te verdienen, want de fabrikanten stortten zich ook op het maken van surrogaatthee. De bladeren werden verwerkt tot tabletten waarvan men met kokend water een kopje thee kon zetten. Het ongeoorloofde plukken nam zelfs zulke vormen aan, dat het Centraal Bureau voor Theesurrogaten in Den Haag in juli 1942 bepaalde dat er door volwassenen niet meer zonder vergunning geplukt mocht worden.

Albert Heijn maakte de theetabletten onder de inmiddels ingeburgerde naam Smalsko, een theesurrogaat dat in Heemstede gezien de flinke omzet noodgedwongen blijkbaar goed in de smaak viel.

Bronnen

https://nl.wikipedia.org/wiki/Albert_Heijns_koffie
www.delpher.nl

Joep Henneboel: 'Ik kon niet anders'

Rob Hinse

Heemstedse broeders van De la Salle werden op 6 december 1944 gearresteerd tijdens de Sinterklaasrazzia. Op een wel heel bijzondere manier keerden ze dezelfde dag nog veilig en wel terug in het broederhuis.

Op 17 mei 1940 trekken de Duitsers Heemstede binnen. Heemstede ligt dichtbij de kust waar de Duitsers veel verdedigingswerken willen aanbrengen en daarom moeten veel militairen in de buurt gelegerd zijn. Eind 1940 heeft het gemeentebestuur van Heemstede een lijst opgemaakt van plaatsen waar in totaal 4760 soldaten ondergebracht kunnen worden. Dat gebeurt vooral in scholen (verreweg de meeste in Seminarie Hageveld) en tientallen huizen en andere gebouwen.

In de loop van de oorlog worden in heel Nederland steeds meer mannen opgepakt voor de Arbeitseinsatz. Op 6 december 1944 vindt in Haarlem de zogenaamde Sinterklaasrazzia plaats. Honderden mannen in de regio worden na huiszoekingen opgepakt en in rijen naar het station van Haarlem afgevoerd. Heemstede ontkomt er ook niet aan. Zelfs bij de broeders van De la Salle aan de Camplaan wordt aangebeeld. De broeder die opendoet zegt dat zij

geestelijken zijn en dus niet mee hoeven, maar de dienstdoende soldaat roept: 'Fertig machen und mitkommen!' Na een huiszoeking, waarbij de Duitsers een jongeman die zit ondergedoken in een boekenkast over het hoofd zien, worden zeven broeders naar het Valkenburgerplein gebracht. Daarvandaan worden ze met een groep burgers naar het station van Haarlem afgemarcheerd.

Aangekomen bij het station, waar grote groepen mannen staan om te worden afgevoerd, voegen zich nog twee geestelijken, afkomstig uit het broederhuis aan de Herenweg, bij de groep uit Heemstede. Plotseling stapt een Duitse politiemann (Grüne Polizei) naar voren en zegt tegen de broeders: 'Kommen Sie mit!' Hij neemt de groep mee de Kruisweg op en zegt dan: 'Ich bringe Sie alle wieder zurück!' Terwijl ze de Grote Markt oversteken plukt de Grüne nog twee geestelijken uit een groep, die onderweg is naar het station en voegt ze bij de groep die op weg is naar Heemstede. Als ze langs de Tempeliersstraat komen zien ze twee jongens, die door Duitse soldaten worden ondervraagd. De Grüne gaat er heen en beveelt de jongens met hem mee te gaan en de soldaten laten ze gaan.

Op de Wagenweg is een flinke versperping aangebracht die zwaar bewaakt wordt. De bewakers vragen aan de Grüne wat de bedoeling is. De man antwoordt dat hij ze leert marcheren, maar dat ze nog veel te leren hebben en ze worden doorgelaten.

Spoedig arriveren ze bij Huize Berkenrode waar de groep wordt opgevangen

▼ *Het broederhuis op de hoek van de Camplaan en de Bosboom Toussaintlaan.*

door de familie Bomans. De Grüne stelt zich voor als Jupp Henneböhl. Hij neemt plaats aan tafel en eet een flinke maaltijd mee. Daarna mag hij zelfs een tijd op de divan liggen uitrusten. Hij loopt daarna terug naar Haarlem en aan het einde van zijn werkdag moet hij verslag uitbrengen aan zijn meerdere, luitenant Zerbe. Deze Duitser is er één aan wie Henneböhl te danken heeft dat hij kán helpen en kán redden.

Oranje Hotel

Jupp Henneböhl werd geboren op 26 februari 1909 in Berge, Westfalen. Hij werd katholiek opgevoed en had één zus en drie broers. Hij groeide op tijdens de Eerste Wereldoorlog en dat heeft veel indrukken bij hem achtergelaten. Twee broers van hem stierven tijdens die oorlog.

Hij volgde een verplegersopleiding en werd laboratorium-assistent. Hij was een groot sportliefhebber en bezocht in 1928 de Olympische Spelen in Amsterdam.

In 1938 volgde hij een opleiding bij de Spoorwegpolitie en trad toe tot de NSDAP. In 1942 werd hij bij de Ordnungspolizei (Grüne Polizei) ingedeeld en werd gestationeerd in Amsterdam in het Koloniaal Instituut. Er drong steeds meer tot hem door wat er allemaal in het Duitse Rijk plaatsvond en hij kreeg ook

kennis over de concentratiekampen en wat daar gebeurde. Als overtuigd katholiek verafschuwde hij dat. Maar hij was niet de enige. In het Koloniaal Instituut waren nog vijf Grünen die de onmenselijke acties niet met hun geweten in overeenstemming konden brengen.

Omdat hij niet naar Tilburg overgeplaatst wilde worden, deed hij zich telefonisch voor als een kolonel die de overplaatsing introk. Het bedrog werd ontdekt en hij werd opgesloten in het Oranje Hotel in Scheveningen. Dat had grote gevolgen voor hem: hij maakte nu zelf mee wat de mensen ondergingen, die er door zijn collega's heen waren gestuurd. Na 89 dagen werd hij vrijgelaten en keerde, nu met geheel andere gevoelens, naar Amsterdam terug.

Tijdens razzia's werden vele van straat gehaalde mannen opgesloten in cellen in het Koloniaal Instituut en Henneböhl wist via hen contacten te leggen met verzetsmensen in de stad. Als er razzia's werden gehouden, waarschuwde Henneböhl deze mensen en die zorgden ervoor dat veel jongemannen konden weggomen.

Henneböhl nam deel aan razzia's in Delft, Den Haag en Haarlem en wist steeds vele jongemannen weg te sluisen en opgepakte mannen te laten ontsnappen.

▼ *Tekening uit 'Joep Henneböhl vertelt'. De man links draagt duidelijk de witte dubbele bef van de broeders van De la Salle.*

Kanttekening

Op de webiste www.dedokwerker.nl staat een bijdrage over Henneböhl/Henneboel. De auteur, schrijvend onder het pseudoniem Ben Verzet, begint met de zin: 'Gelijk het slot verklappen: deze Duitser was een goed mens'. Maar hij spreekt vervolgens z'n verbazing uit dat Henneböhl werd vrijgelaten terwijl hij beschuldigd was van sabotage. Verzet vermoedt dat Henneböhl tijdens zijn verhoor mensen verraden heeft en daarom vrij kwam en naar Amsterdam kon terugkeren. Hij zegt wel direct in dezelfde zin: 'In mijn ogen zet hij zijn eventuele misstap later weer recht als hij aanstaande razzia's verraad en zelfs een aantal mensen helpt ontsnappen'.

► In 1946 bezocht Henneböhl de broeders in Heemstede.

Joep Henneboel

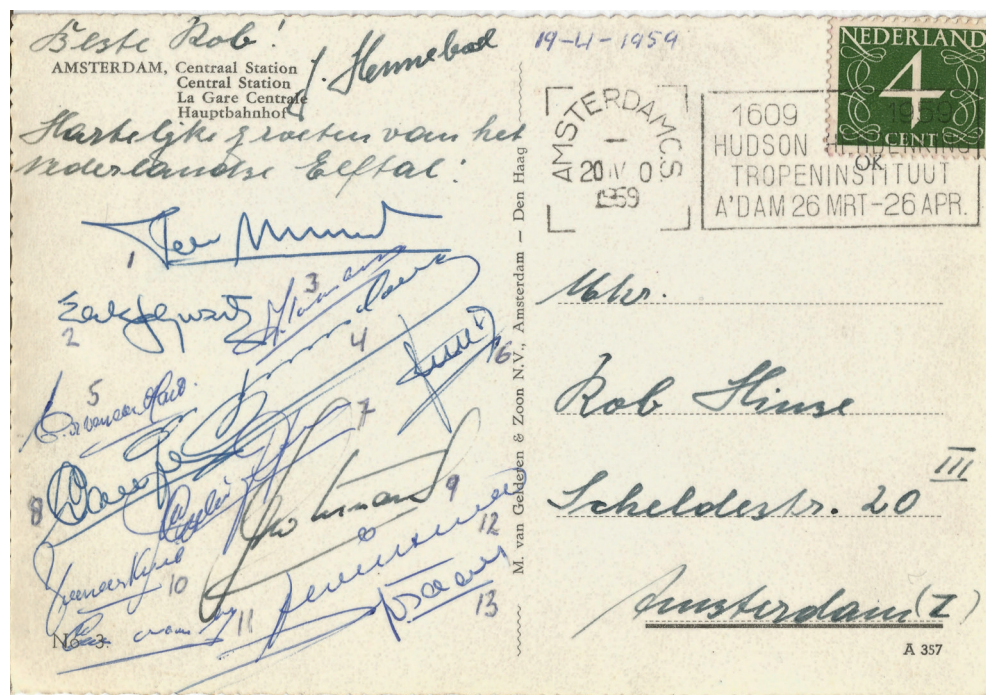
Na de oorlog, terug in Berge, kon Henneböhl niet wennen. Hij moest zich melden om te werk gesteld te worden in een mijn in Wann-Eickel, maar hij weigerde en wilde af van zijn NSDAP-verleden. Toen hij in de gevangenis dreigde te worden opgesloten ging hij er vandoor. Hij wilde in Nederland bewijs verzamelen voor zijn antifascistische activiteiten. Hij liep terug naar Amsterdam waar hij werd opgevangen door oud-verzetsmensen. Hij vestigde zich in Amsterdam en kreeg in 1947 verkering met Cis van den Putten, dochter van een verzetsstrijder, met wie hij in 1957 trouwde. Hij had zijn naam veranderd in Joep Henneboel en in 1962 werd hem het Nederlands staatsburgerschap verleend.

Joep en Cis hadden een tabakswinkel aan de De Wittenkade. In 1984 ontving Joep uit handen van burgemeester Ed van Thijn het Nederlands Verzets Herdenkingskruis.

Henneboel overleed op 3 augustus 1990 in Zundert.

◀ Eerste uitgave van 'Joep Henneböhl vertelt', 1950.

► De handtekeningen van alle spelers van het Nederlands elftal in 1959, met de hartelijke groeten van J. Henneboel.

Persoonlijke herinnering

Mijn oom Jan Schubert, oud-speler van Ajax en het Nederlands elftal, was in de jaren vijftig bestuurslid van Ajax, evenals de heer Fischer, een van de vrienden van Joep Henneboel uit het verzet. Als Ajax thuis speelde, ging ik vaak met mijn oom Jan mee en nam plaats op het reservebankje langs de lijn. Na de wedstrijd ging ik met mijn handtekeningenboek op jacht naar de handtekeningen van de spelers en dronk daarna limonade in de kantine waar het bestuur, Ajax-spelers en bezoekers napraatten over de wedstrijd. Ik kwam daar in gesprek met een man met een Duits accent, die me belangstellend naar mijn handtekeningenverzameling vroeg.

Hij vond het prachtig. Hij zou korte tijd later, op 19 april 1959, de voetbalwedstrijd Nederland-België bijwonen en beloofde de handtekeningen van de spelers van het Nederlands elftal voor mij te bemachtigen. Hij had kennelijk relaties om dat voor elkaar te krijgen. En jawel, de dag na de wedstrijd kreeg ik via de post een ansichtkaart met daarop alle handtekeningen en 'de hartelijke groeten van het Nederlands Elftal', getekend: J. Henneboel. Joep dus, maar toentertijd,

als jongen van twaalf, wist ik niet wat het verleden van die man was.

Daar kwam ik een paar jaar geleden achter toen ik een eerste uitgave van zijn boekje 'Ik kon niet anders' onder ogen kreeg. Eind jaren veertig hadden bevriende verzetsmensen en de Nederlandse autoriteiten hem aangeraden zijn ervaringen op schrift te stellen en het boekje verscheen in 1950. In 2004 werd het heruitgegeven door Villa ten Hompel in Münster, waar het archief van Henneboel is ondergebracht.

Het boek, uitgebreid met veel informatie en gedrukt in zowel Nederlands als Duits, heet nu 'Freund oder Vijand?' en is door de HVHB al eerder onder de aandacht gebracht.

Bronnen

Marcel Bulte, Hans Krol, *Heemstede 1940-1945, Een gemeente in bezettingstijd*. Haarlem 1995.

Freund oder Vijand: een groene politiemans in het Nederlandse verzet. Redactie Christoph Spieker, Münster 2004.

www.dedokwerker.nl/joep_henneboel

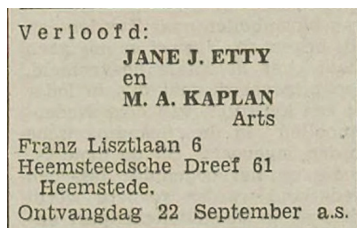
Dokter Kaplan: een klein drama in Heemstede

Marc de Bruijn

Recent is in de grafstenentuin op de Algemene begraafplaats aan de Herfstlaan een bijzonder grafmonument geplaatst: dat van Michel Antoine Kaplan (1906-1940). Het verhaal van deze jonggestorven arts en zijn bruid moet op veel Heemstedenaren een grote indruk hebben gemaakt.

▲ *Eerste Heemsteedsche Courant, 19 mei 1938.*

▲ *Haarlems Dagblad, 7 september 1940.*

▲ *Haarlems Dagblad, 28 november 1940.*

In het begin van de 20ste eeuw groeide het aantal inwoners van Heemstede explosief. Meer mensen betekende ook meer zieke mensen en dus kwamen er ook meer artsen.

Op 9 mei 1938 vestigde dr. M.A. Kaplan zich als dokter in Heemstede op de Heemsteedse Dreef 61, naar het zuiden gezien iets voorbij de Postlaan. Michel Kaplan was geboren in Palembang, Nederlands Oost-Indië, waar zijn vader chemicus was bij de Bataafsche Petroleum Maatschappij (nu Koninklijke Olie/Shell). Toen Michel vijf jaar was overleed zijn vader. De weduwe, jonkvrouwe Louise van Geen, keerde met haar drie jonge kinderen terug naar Nederland. Ze woonden eerst op villa Berkhoeve in Bentveld en later in Bosch en Vaart, Berkenrodestraat 25, toen nog Heemstede. In 1932 hertrouwde ze met dr. A.F.P. van Son, apotheker. Haar oudste dochter Belia trouwde in 1931 met dokter J.G.M. Van Walsem, die een praktijk had op Bronsteeweg 32 in Heemstede.

Michel Kaplan studeerde geneeskunde aan de Universiteit van Amsterdam. Na zijn examen in oktober 1933 had hij een aantal jaren een praktijk in 's Hertogenbosch. In maart 1935 trouwde hij met Hermina Johanna Edzardina Wessing, maar het huwelijk eindigde na enkele jaren in een scheiding. Dat was waarschijnlijk de reden om Brabant te verlaten en te verkassen naar Heemstede. Hier verving Michel eerst korte tijd zijn zwager in diens praktijk. In mei 1938 begon hij met zijn eigen praktijk op Heemsteedsche Dreef 61. Regelmatig was hij als vrijgezel de arts met zondags-

dienst en trad hij handelend op, bijvoorbeeld toen een 17-jarige een toeval kreeg tijdens het vissen of een automobilist geen voorrang verleende op het Valkenburgerplein aan een afslaande fietser. De berichtjes zijn in de krant te vinden.

Verloofd

Op 7 september 1940 verloofde Michel zich met Jane J. ETTY. De aanstaande bruid was in juni daarvoor achttien jaar geworden. Op 22 september hield het jonge stel ontvangdag. Twee maanden later, op 12 november, ging het jonge paar in ondertrouw. De geplande datum voor de huwelijksvoltrekking was 3 december 1940.

Toen sloeg het noodlot toe. Blijkens een advertentie van 28 november werd het huwelijk wegens ziekte uitgesteld. Kort daarna, op 5 december, meldde de krant dat Kaplan na een korte, hevige ziekte was overleden. Zijn heengaan is 'des te tragischer omdat hij dezer dagen in het huwelijk zou zijn getreden'. Dokter Michel Kaplan werd slechts 34 jaar en overleed in het Diaconessenhuis aan de Hazepaterslaan in Haarlem, naar verluidt aan difterie, ook wel 'kroep' geheten. Dit was voordat vaccinatie algemeen gebruikelijk werd een van de meest voorkomende doodsoorzaken bij kinderen.

Begrafenis

Het overlijden van de jonge, populaire dokter Kaplan moet een enorme indruk hebben gemaakt in Heemstede. Natuur-

▲ *Eerste Heemstedesche Courant, 5 december 1940.*

▲ *Haarlems Dagblad, 6 december 1940.*

▼ *Het grafmonument van Kaplan in de grafstenentuin, met rechts de vaas zonder inscriptie.*

lijk omdat het zo plotsklaps was, maar nog eens extra door het dramatische verhaal erbij van de verloofde die nog maar net achttien jaar was en het huwelijk dat niet kon doorgaan.

Het *Haarlems Dagblad* van 9 december bevat een uitgebreide beschrijving van Kaplans begrafenis. Namens de gemeente waren jhr. A. van de Poll, wethouder en waarnemend burgemeester, en gemeentesecretaris N. Vos aanwezig plus A. Berentsen, de hoofdinspecteur van politie. Dokter Roorda sprak namens zijn collega's en noemde Michel Kaplan charmant en in het bezit van een scherpe intuïtie. 'Hij was een strever, zoeker, denker; een vrije persoonlijkheid en een echte vaderlander.' Dat laatste was in dat eerste jaar van de oorlog al actueel – en misschien refereerde Roorda aan de joodse afkomst van Michel Kaplan. Roorda roemde hem als een voortreffelijk arts, met humor 'een weldadig medicament', muzikaal ook. Dat muzikale zat in de familie: Kaplans zus Belia organiseerde regelmatig concerten en zong daar ook. Misschien deed Michel Kaplan dan wel mee. 'Het bericht van zijn overlijden was voor zijn patiënten een hevige schok. Ze waren dan ook massaal aanwezig bij de begrafenis. Intussen ging het leven door: de dag na zijn overlijden werd Kaplans praktijk al voortgezet door dr. Van der Gugten.

Het monument

Michel Kaplan werd begraven op de Algemene begraafplaats aan de Herfstlaan (vak M 027E/028E). Het is een dubbel graf, bedoeld voor twee kisten naast elkaar. Dat is vrij bijzonder, omdat vrijwel alle graven op de begraafplaats enkele graven zijn met ruimte voor maximaal drie personen boven elkaar. Op het graf werd een fraai monument geplaatst, dat uit drie delen bestaat. Op het centrale, granieten deel staat 'familiegraf'. Links en rechts daarvan zijn op twee granieten sokkels marmeren vazen geplaatst. De rechter is met een kleine esculaap versierd en draagt de tekst 'M.A. Kaplan 21 juni 1906 5 december

▲ *Opschrift: 'M.A. Kaplan 21 juni 1906 5 dec. 1940'. Op de bolling van de vaas is een esculaap afgebeeld.*

1940'. De andere kant van het graf kreeg eenzelfde vaas. Vermoedelijk was het de bedoeling dat daar ooit nog eens Jane Etty zou komen te rusten.

Jane Etty

Maar de andere kant van het graf bleef leeg. Jane Etty trouwde kort na de bevrijding op 25 juli 1945 in Heemstede met Edward Beauchamp Bradish. Hij diende bij het Loyal Edmonton Regiment en was een van de Canadese bevrijders van ons dorp. Jane ging mee met Ed naar Canada. Ed Bradish bezocht in april/mei 1995 samen met een aantal andere veteranen Heemstede nog een keer. Hij overleed in Canada in 2003, Jane was hem al voorgegaan.

Bronnen

nha.courant.nu
 ilibrarianawordpress.com/2012/01/12/oorlogsslachtoffers-heimstede

Vijftig jaar Heemsteeds Philharmonisch Orkest

Elles de Koning

Heel 2016 viert het Heemsteeds Philharmonisch Orkest z'n vijftigste verjaardag. Een muziekgezelschap dat in 1966 begon als klein kamerorkest groeide uit tot een groot symfonieorkest van zo'n vijftig amateurmusici.

► *Haarlems Dagblad*, 28 mei 1966.

Iman Soeteman (1935) was in 1966 één van de medeoprichters van het Heemsteeds Kamerorkest (HKO). In mei 1966 dirigeerde de 31-jarige hoornist van het Koninklijk Concertgebouw Orkest de allereerste repetitie en hij bleef dirigent en artistiek leider tot Dick Verhoef in 2008 het stokje van hem overnam. Het orkest startte in 1966 met repetities in de muziekzaal van de Henricus-ulo aan de Herenweg. Twintig leden waren er, waaronder vier dames, zo meldde het *Haarlems Dagblad* op 28 mei 1966. Het orkest ontwikkelde zich snel en in mei 1969 had het voor het eerst een radio-optreden voor de TROS in Hilversum.

Vanaf het begin werd gestreefd naar uitvoeringen van een zo hoog mogelijk niveau en dat maakte het orkest al snel aantrekkelijk voor bijzondere solisten. Grote namen verleenden in de loop der jaren hun medewerking aan concerten van het orkest onder wie Herman Krebbers (1978), Werner Herbers (1979), Jaap van Zweden (1982), Theo Olof (1985), Boudewijn de Groot (1992) en ook – een toen nog piepjonge – Janine Jansen (1994).

In 2001 werd de naam veranderd in Heemsteeds Philharmonisch Orkest (HPhO). Het gezelschap was het formaat van een kamerorkest inmiddels ontgroeid en begon steeds grotere werken uit te voeren met grotere blazerssecties en een bredere strijkersbezetting. Absoluut hoogtepunt was het concert in het Concertgebouw in Amsterdam in 2004, waar de vierde symfonie van Gustav Mahler werd uitgevoerd.

Reislustig orkest

Het Heemsteeds Kamerorkest bleef niet binnen de regio, maar trok ook graag naar het buitenland. In 1981 maakte het orkest z'n eerste concertreis naar de zusterstad van Heemstede in Groot-Brittannië, Leamington Spa. Er volgden later nog twee bezoeken (1984 en 1992). Ook de Duitse zusterstad Bad Pyrmont was en is een geliefde bestemming voor tournees. In de geweldige zaal van het Konzerthaus in Bad Pyrmont heeft het orkest inmiddels al vele concerten gegeven, de laatste in 2015. Voor 2017 zijn de afspraken voor een tournee al gemaakt. Een mooie traditie die in Heemstede en Bad Pyrmont met veel plezier in stand wordt gehouden.

De meest bijzondere concertreizen van het HPhO gingen echter naar Japan in 1988, 1993, 1997 en 2000. Door een connectie van Iman Soeteman lukte het om met een voltallig symfonieorkest af te reizen en fantastisch georganiseerde

Unieke projecten

Het HKO/HPhO heeft altijd het lef gehad om bijzondere muziekprojecten aan te pakken naast het klassieke repertoire. Zo kwamen unieke producties tot stand, vaak in samenwerking met solisten, componisten of collega-orkesten.

Enkele voorbeelden:

1981: wereldpremière van een concert voor orkest en trombone van Willem van Maanen.

1986: medewerking aan een promotiefilm om de Olympische Spelen van 1992 naar Nederland te halen.

1992: medewerking aan Homofestival in Alkmaar en een jazzconcert van Laura Fygi.

2010: concert met filmmuziek van Fons Merkies (o.a. van de films *De Storm* en *De Tweeling*). Merkies vond het geweldig om zijn muziek als één geheel live te horen en niet, zoals gebruikelijk, per instrument of instrumentgroep ingespeeld in een studio.

2012: subsidie van het Fonds voor de Podiumkunsten, zeer uitzonderlijk voor een amateurgezelschap. Die subsidie leidde tot een opdracht aan componist Henry Kelder

2013: wereldpremière van het door Kelder gecomponeerde concert voor altsaxofoon en orkest, uitgevoerd in Bad Pyrmont met solist Johan van der Linden (NBE, Aureliakwartet).

- Iman Soeteman componeerde diverse werken voor orkest die allen hun première beleefden tijdens concerten van het HPhO.

tournees te maken door Japan. Er werd gespeeld in de meest mooie concertzalen en in die tijd dacht men in Japan dat er in Nederland maar twee orkesten waren: het Koninklijk Concertgebouw Orkest én het Heemsteeds Philharmonisch Orkest. Een van de cellisten, een knappe jonge vent, moest handtekeningen uitdelen na afloop van de concerten.

Nieuwe orkestleden welkom

Elke zaterdagochtend beleven zo'n vijftig amateurmusici veel plezier aan het samenspelen met elkaar en het studeren voor mooie uitvoeringen. Met name eerste en tweede violisten zijn nog welkom. De repetities vinden plaats in de Pinksterkerk aan de Camplaan. Meer informatie, ook over alle concerten, vindt u op www.hpho.nl.

Jubileumjaar 2016

Al in 2014 heeft een kleine commissie de plannen gesmeed voor een gedenkwaardig jubileumjaar, passend bij de traditie van het orkest. Daarom staat nu de vijfde symfonie van P.I. Tsjajkovski op de lessenaar. Deze is op 29 mei a.s. te beluisteren in de Pinksterkerk in Heemstede (eerder die maand ook al in Weimar en Leipzig). Op 26 juni is er een feestelijk 'Night of the proms-achtig' concert in de Philharmonie in Haarlem met medewerking van Karin Bloemen. Op 30 november volgt een mooie afsluiting van het jubileumjaar met een grootse uitvoering van de negende symfonie van Ludwig van Beethoven in De Lichtfabriek in Haarlem, in samenwerking met het 150-koppige koor van The Voice Company.

◀ *Het Heemsteeds Philharmonisch Orkest in 2012 in Montagne le Blin, Frankrijk.*

Uitnodiging voor de voorjaarsbijeenkomst en ledenvergadering van de HVHB op 26 mei 2016

Het bestuur van de Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek nodigt u uit voor de voorjaarsbijeenkomst, tevens Algemene Ledenvergadering, op donderdag 26 mei 2016 in de Oude Kerk, aan het Wilhelminaplein te Heemstede. De bijeenkomst begint om 20.00 uur. De kerk is open vanaf 19.30 uur.

Opening van de bijeenkomst door voorzitter Jaap Verschoor: 20.00 uur

Korte jaarvergadering: 20.05 uur

1. Mededelingen van het bestuur.
2. Vaststelling van het verslag van de Algemene Ledenvergadering van 4 juni 2015. Het verslag is opgenomen in *HeerlijkHeden* 165 en op www.hv-hb.nl.
3. Vaststelling van het jaarverslag over 2015, te vinden op www.hv-hb.nl. Een verkorte versie is opgenomen in dit nummer van *HeerlijkHeden* (blz. 43)
4. Verslag van de kascommissie over de jaarcijfers 2015.
5. Vaststelling van de jaarcijfers over 2015 en de begroting voor 2016. Het financieel verslag en de begroting voor 2016 vindt u op www.hv-hb.nl in de kolom 'Actueel' of kunt u toegestuurd krijgen door de penningmeester van de vereniging (023-5290530).
6. Benoeming nieuwe kascommissie.
7. Verkiezing bestuursleden: Gerard Bettink (secretaris) en Daan Kerkvliet (karakterbehoud) treden af. Annemieke de Regt en Kees Wierda worden door het bestuur voorgedragen voor benoeming als bestuurslid van de HVHB.
9. Rondvraag en sluiting.

Presentatie over de schrijver Jacob van Lennep: 20.30 uur

Marita Mathijsen, emeritus hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam en auteur van diverse boeken over de 19de-eeuwse literatuur, werkt aan een biografie over de schrijver Jacob van Lennep die op *Huis te Manpad* heeft gewoond. Ze vertelt en toont ons van alles over deze belangrijke Heemstedenaar.

Video gemaakt door leerlingen van Hageveld: 21.20 uur

In het kader van hun maatschappelijke stage hebben leerlingen van Hageveld een film gemaakt waarin inwoners van Heemstede en Bennebroek vertellen over onderwerpen die speelden in hun jonge jaren (en daarna).

Uitreiking Burgemeester David Eliza van Lennep Erfgoedprijs 2016: 21.35 uur

Bekendmaking van de winnaar door de jury van de Erfgoedprijs en uitreiking van de prijs door Jaap Verschoor, voorzitter HVHB.

Informeel gedeelte: 22.00 uur

Na afloop van de bijeenkomst is er gelegenheid om na te praten bij een drankje en een hapje.

We zijn bijzonder verheugd dat we de bijeenkomst kunnen houden in de Oude Kerk, die de afgelopen jaren geschikt is gemaakt voor concerten, lezingen en bijeenkomsten. We zien er dan ook naar uit u te verwelkomen op deze bijzondere locatie. Meer over de 'nieuwe' Oude Kerk vindt u op www.oudekerkheemstede.nl.

Nominaties Erfgoedprijs 2016

Op 22 maart zijn de drie nominaties bekend gemaakt voor de Burgemeester David Eliza van Lennep Erfgoedprijs 2016.

De jury had ruime keuze uit maar liefst acht, zeer verschillende kandidaten, variërend van grootschalige hersteloperaties tot aan kleinere particuliere initiatieven. De juryleden Olga van der Klooster, René Desing, Rob Hinse, Wim de Wagt en Johannes van der Weiden waren verheugd dat er, in een tijd waarin er veel wordt verrommeld en verpest, ook nog het nodige wordt gedaan om cultureel erfgoed in Heemstede en Bennebroek te onthullen, te behouden, te herstellen en te verfraaien. Alle lof voor de mensen achter al deze initiatieven: zij zorgen ervoor dat ook de generaties na ons kunnen blijven genieten van het moois dat er in Heemstede en Bennebroek is.

Erfgoedprijs

De HVHB reikt met ingang van 2015 jaarlijks de Burgemeester David Eliza van Lennep Erfgoedprijs uit. Met deze prijs willen we een stimulans geven aan initiatieven op het gebied van cultureel erfgoed in Heemstede en Bennebroek. Denk hierbij aan bijvoorbeeld de restauratie van een karakteristiek of beeldbepalend pand, of aan herbestemming, al dan niet in combinatie met nieuwbouw. Denk aan behoud of vernieuwing van karakteristieke beplanting of groenvoorzieningen. Of aan een bijzondere publicatie op het gebied van cultureel erfgoed. Allemaal initiatieven die de kwaliteit van de leefomgeving en van het cultureel erfgoed in Heemstede en Bennebroek bevorderen.

De prijs is vernoemd naar jhr. mr. David Eliza van Lennep (1865-1934), die van 1891 tot 1916 burgemeester van Heemstede was. Van Lennep heeft veel betekend voor Heemstede; met de instelling van deze Erfgoedprijs houden we de herinnering aan Van Lennep levend. De HVHB kon de Erfgoedprijs instellen dankzij een erfenis van mevrouw J.C.F. van Zonneveld. Zij woonde in Heemstede en was lid van de HVHB. De prijs wordt uitgereikt in de jaren 2015 t/m 2019, daarna gaan we evalueren. De eerste prijs ging in 2015 naar de Stichting Move voor de Trambrug in Bennebroek.

Erfgoedpenning

De Heemstedse kunstenaar Christine van der Velden heeft in opdracht van de HVHB een serie van vier kunstwerken gemaakt, die aan de winnaars van de Erfgoedprijs in 2016 tot en met 2019 worden uitgereikt. Het zijn penningen die de zorg voor erfgoed en de stevigheid en de stabiliteit ervan symboliseren. De voorkant in zilver toont het logo van de HVHB. Op de achterkant van messing is het jaartal van de prijs weergegeven. De kopnagels aan voor- en achterkant tonen hoe erfgoed stevig verankerd is in onze samenleving. Tussen het zilver en het messing is er bij iedere penning een specifiek materiaal gebruikt: marmer, terracotta, leisteen en ebbenhout. Dat maakt iedere penning uniek. Meer informatie over de kunstenaar vindt u op www.christinevandervelden.nl.

◀ De Erfgoedprijs in vier verschillende materialen (één ligt omgekeerd) met voorop, in zilver uitgespaard, het logo van de HVHB en achterop in messing het jaartal en de letters HVHB.

◀ Raadhuisstraat 49: de voormalige winkel van Zijlstra. Het kozijn is nieuw gemaakt, maar toont als gerestaureerd; ten opzichte van de oude indeling is alleen de entree iets aangepast. De naam van de winkel boven de etalage is mooi bescheiden gehouden ten opzichte van de oorspronkelijke belettering J. Zijlstra Hz. Er zijn nog slechts twee van dit soort winkels over (zie HeerlijkHeden 167). Catering De Dreef kan als inspirerend voorbeeld dienen voor andere winkelpanden en –eigenaars aan Binnenweg en Raadhuisstraat.

◀ **Sint Franciscusschool Bennebroek:** heringericht als openbare ruimte met onder meer bibliotheek en burgerloket. Het karakteristieke Amsterdamse-Schooluiterlijk is bewaard gebleven dankzij de gemeente Bloemendaal en de inzet van veel betrokken Bennebroekers.

Nominaties

Na uitgebreide discussie is de jury gekomen tot de volgende drie nominaties voor de Burgemeester David Eliza van Lennep Erfgoedprijs 2016, dit jaar alle uit Heemstede:

- Bronsteeweg 100
- Oude Kerk, Wilhelminaplein
- Raadhuisstraat 49, het pand Zijlstra

Uit deze drie wordt een winnaar gekozen. Deze wordt bekend gemaakt tijdens de Voorjaarsbijeenkomst van de HVHB op donderdag 26 mei aanstaande in de Oude Kerk op het Wilhelminaplein.

► **Oude kerk Heemstede:** *aanpassing van het interieur (waaronder de aanleg van houten vloeren en podium, opwaardering van het klimaatsysteem en gedeeltelijk vervangen van kerkbanken door comfortabele stoelen) en de realisatie van een glazen corridor naar de Pauwehof. Dit zijn ingrepen waardoor de kerk meer en intensiever voor bijeenkomsten en concerten kan worden gebruikt. De toegang tot de grafkelder is vrijgemaakt en de kelder kan bij speciale gelegenheden bezichtigd worden.*

▲ **Raadhuisplein 25:** *herstel van een karakteristiek pand, rechts van het raadhuis gelegen. Fraai gerestaureerd met aandacht voor alle details. Vormt met de panden aan de Raadhuisstraat 1 t/m 7 ernaast een mooi ensemble, de status van HVHB-monument meer dan waard.*

▲ **Bronsteeweg 100:** *met liefde opgeknapt karakteristiek pand aan de kop van de Bronsteeweg, tegenover landhuis De Ceder. Het interieur van de woning is volledig aan de eisen van nu aangepast, terwijl de buitenkant weer straalt als vroeger. Samen met enkele andere eind 19de-eeuwse panden aan de kop van de Bronsteeweg vormt nummer 100 een fraai, dorps ensemble.*

▲ **Landhuis Berkenrode:** het landhuis is recentelijk in- en uitwendig geheel gerenoveerd en gemoderniseerd en staat 's avonds in de schijnwerpers. Zo wordt een monument niet enkel behouden, maar ook zichtbaar gemaakt.

▲ **Bomen op de Heemsteedse Dreef:** een fotoboek over de bomen en struiken in de middenberm van de Heemsteedse Dreef, het langste arboretum van Nederland. Ook aandacht voor de geschiedenis van de Dreef. Prachtige foto's van Heemstedenaar Theo Out, hoffotograaf van de HVHB, die dit boek in eigen beheer uitgaf. Erbij een cd met muziek, speciaal gecomponeerd door Michel Duijves.

▲ **De wolven namen alles mee:** het schokkende verhaal over de roof door de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog van de kunstverzameling van de Joodse bankier Fritz Gutmann, bewoner van Bosbeek en de jarenlange zoektocht hiernaar. Geschreven door kleinzoon Simon Goodman, Nederlandse vertaling bij uitgeverij Meulenhoff.

HVHB begeleidt erfgoedopleiding

Vijf eerstejaarsstudenten kregen in maart een rondleiding door Heemstede door de HVHB. De vijf volgen een bacheloropleiding Cultureel Erfgoed aan de Reinwardt Academie (www.ahk.nl/reinwardt) in Amsterdam en doen een onderzoek naar de samenwerking tussen gemeenten en erfgoedinstellingen, in dit geval Heemstede en de HVHB. Samen met Jaap Verschoor en Marc de Bruijn bekeken ze Binnenweg en Raadhuisstraat, de Algemene begraafplaats aan de Herfstlaan, Groenendaal en het Manpadslaangebied, overal met uitleg over hoe gemeente en HVHB samenwerken en waarbij de HVHB vaak als aanjager van gemeentelijk beleid fungeert. Denk bijvoorbeeld aan de uitbreiding van de monumentenlijst met wederopbouwarchitectuur. Later hadden de studenten nog een gesprek met wethouder Christa Kuiper. We zijn heel benieuwd naar het eindrapport.

◀ **V.l.n.r.:** Nance van den Dungen, Marijn Teunissen, Dienne van der Kuijl, Marc de Bruijn, Jaap Verschoor, Lianne Bakker, Chelsea de Kruyff.

Jaarverslag 2015 van de Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek

De nieuwe Erfgoedprijs, de Nota dorps karakter en de inventarisatie wederopbouwarchitectuur Heemstede waren drie belangrijke activiteiten van de HVHB in 2015. Maar er gebeurde natuurlijk nog veel meer. Hieronder een beknopt verslag. Op onze site kunt u een uitgebreidere versie lezen.

De belangstelling voor de activiteiten van de HVHB is in 2015 wederom toegenomen, wat zich onder meer uitte in een groei van het ledenaantal van 1150 tot circa 1200. Die leden konden zoals gebruikelijk genieten van ons kwartaalblad *HeerlijkHeden* en deelnemen aan diverse excursies en bijeenkomsten. Daarnaast was de vereniging betrokken bij bredere ontwikkelingen op cultureel gebied in Heemstede en Bennebroek.

Activiteiten

In het raadhuis van Heemstede heeft de HVHB samen met de gemeente een goed bezochte tentoonstelling ingericht met 'schatten' uit de kelder van het raadhuis en uit het archief van de HVHB.

De voorjaarsbijeenkomst trok ongeveer 180 leden en belangstellenden. René Dessing hield een presentatie over buitenplaatsen in de wijde omgeving van Amsterdam. Leerlingen van Hageveld toonden een video over de in hun ogen tien belangrijkste monumenten van Heemstede.

Tijdens de najaarsbijeenkomst nam Wim de Wagt de ongeveer 150 aanwezigen mee langs de wederopbouwarchitectuur in Heemstede en Bennebroek en liet Juan Christoffels zien hoe het Luciaklooster in Bennebroek wordt gerestaureerd en verbouwd tot een complex met woningen en appartementen.

De door de evenementencommissie georganiseerde excursies trokken veel leden en ook niet-leden. Excursiedoelen waren het Corrie ten Boomhuis, het duinwatergebied, het Hildebrandmonument en omgeving, de Haarlemse geveltekens en het Noord-Hollands Archief.

Ook in 2015 was de belangstelling voor de Open Monumentendag groot (thema: 'Kunst en ambacht'). In het raadhuis van Heemstede konden belangstellenden kunst laten taxeren door deskundigen die daartoe door de HVHB bereid waren gevonden.

De toppers

In 2015 heeft de HVHB de Burgemeester David Eliza van Lennep Erfgoedprijs ingesteld, bedoeld om cultureel erfgoed in Heemstede en Bennebroek een stimulans te geven. In 2015 is de eerste Erfgoedprijs uitgereikt aan de Stichting Move (Museum voor openbaar vervoer en straatbeeld), die de oude trambrug over de Bennebroekervaart in Bennebroek op een creatieve manier weer als zodanig herkenbaar heeft gemaakt.

Een ander hoogtepunt was de inventarisatie van wederopbouwarchitectuur (1945-1965) in Heemstede, in opdracht van de HVHB uitgevoerd door architectuurhistoricus Wim de Wagt. Het bestuur heeft de gemeente voorgesteld om twaalf bouwwerken uit de inventarisatie vanwege hun grote waarde op de monumentenlijst op te nemen. Voor Bennebroek gaat de gemeente Bloemendaal met een vergelijkbaar onderzoek aan de slag.

◀ *HVHB-voorzitter Jaap Verschoor en gemeentesecretaris Willem van den Berg op de tentoonstelling van 'schatten' uit het archief in september 2015. Tussen hen in het portret van Anton Swolfs, gemeentesecretaris van 1906 tot 1927.*

◀ ▲ *Wandeling langs geveltekens in Haarlem, augustus 2015.*

Velen zijn het erover eens dat Heemstede een dorps karakter heeft. Maar wat ‘dorps’ nu eigenlijk is, kan niemand goed omschrijven. Daarom heeft de HVHB een Nota dorps karakter opgesteld. Bedoeling is dat de gemeente die nota gebruikt bij de ontwikkeling van ruimtelijk beleid.

Archief

Inmiddels zijn goede vorderingen gemaakt met het reorganiseren van het archief van de vereniging. Dat bevindt zich op de zolder van de bibliotheek in de voormalige Dreefschool. De gemeente wil het gebouw echter herontwikkelen, waardoor er voor de HVHB geen plek meer is. De gemeente heeft het pomphuis naast de watertoren als vervangende ruimte aangeboden. Met de gemeente is eind 2015 overleg gestart over het geschikt maken van deze ruimte voor de HVHB. We willen er in de toekomst ook kleine tentoonstellingen inrichten.

De digitale HVHB

Behalve via *HeerlijkHeden* bereiken we ook via de website en verschillende facebookpagina's mensen met belangstelling voor geschiedenis en monumenten van Heemstede en Bennebroek. Het aantal abonnees op de e-mail nieuwsbrief neemt voortdurend toe en ligt op circa 550.

▼ *Burgemeester van Doornkade 4, een fraai voorbeeld uit de wederopbouwarchitectuur, gebouwd in 1955.*

Lokale en regionale pers, PR

De lokale en regionale kranten hebben ook in 2015 aandacht geschonken aan de activiteiten van de HVHB, onder meer in de wekelijkse rubriek 'Onbekend Heemstede' in *De Heemsteder*. Dankzij goede contacten met *Haarlems Dagblad* heeft deze krant een aantal malen ruim aandacht besteed aan de activiteiten van de HVHB.

De HVHB was aanwezig op de Heemsteedse kunstbeurs, de voorjaarsmarkt op de Binnenweg en de Dickensmarkt op en rond het Wilhelminaplein. Behalve de verkoop van boeken en de aanmelding van nieuwe leden heeft dat ook bijgedragen aan naamsbekendheid van de vereniging.

Monumenten, karakterbehoud, gemeentelijk cultuurbeleid

De vereniging is met andere belanghebbenden vertegenwoordigd in een klankbordgroep voor de ontwikkeling van het Manpadslaangebied. De kans bestaat dat er in het gebied twintig villa's op ruime kavels worden gebouwd. Een ontwikkeling waar de HVHB absoluut niet gelukkig mee is omdat op deze manier het gebied onherstelbaar wordt aangetast.

Wat behoud van monumenten en monumentwaardige bouwwerken betreft was 2015 geen succesvol jaar. Villa De Meerhorst aan de Van Merlenlaan is gesloopt, de monteurswoning van de voormalige gasfabriek bij de Heemsteedse watertoren ook en het pand Glipperweg 70 (een rijksmonument) wacht eenzelfde lot. Bezwaren van de HVHB hebben niets uitgehaald, behalve dan dat de nieuwbouw van Glipperweg 70 in historische stijl zal geschieden en dat bij de nieuwbouw bij de watertoren wellicht een kunstwerk wordt opgenomen dat verwijst naar de oude gasfabriek.

Overleg met de gemeente over de visienota van de HVHB over het oude deel van de begraafplaats aan de Herfstlaan te Heemstede is nog gaande.

Een onderwerp dat niet alleen de HVHB aangaat maar ook andere organisaties op cultureel gebied, is de in 2015 vastgestelde gemeentelijke Cultuurnota 2015-2019. Hierin heeft de HVHB een belangrijke invulling gegeven aan het onderdeel cultureel erfgoed en monumenten.

Ook voor de nieuwe welstandsnota heeft de HVHB input geleverd.

Ondanks al deze activiteiten was het opnieuw niet nodig om de contributie te verhogen. Deze is al sinds 2007 hetzelfde. De HVHB ontvangt ook géén gemeentelijke subsidie en is een van de grootste verenigingen in Heemstede en Bennebroek. Een mooi voorbeeld van cultureel ondernemerschap. Tot slot hadden al deze activiteiten niet kunnen plaatsvinden zonder de inzet van onze vrijwilligers. Dank hiervoor.

Het bestuur van de HVHB

De zolder van de bibliotheek (voormalige Dreefschool) is jarenlang het onderkomen geweest van het HVHB-archief.

Herinrichting Manpadslaangebied: villa's of masterplan?

Tussen de Rivierenbuurt, Herenweg, Manpadslaan en Leidsevaart ligt een wat rommelig en verwaarloosd stukje Heemstede: het Manpadslaangebied. Er bestaan plannen om het opnieuw in te richten. Hoe pak je dat aan, en wat is de visie van de HVHB?

Het Manpadslaangebied heeft grote landschappelijke, cultuurhistorische en ecologische waarde. Het is een oude strandvlakte tussen twee, nu grotendeels beboste strandwallen: die van Groenendaal aan de oostkant en die van Leyduin aan de westkant. Het heeft een open structuur, wat het resultaat is van het lange gebruik voor tuinbouw en bollenteelt.

Naast deze landschappelijke kwaliteiten heeft het bijzondere cultuurhistorische waarde. Denk aan de Manpadslaan, een van de oudste paden in de omgeving, of de Leidsevaart, een 17de-eeuwse 'snelweg' over het water. En natuurlijk de oude bollenschuur langs de Manpadslaan, een gemeentelijk monument. Het is de laatste van dit type, maar de schuur is ernstig in verval geraakt.

Ecologisch is het gebied van groeiende waarde, wat voor een belangrijk deel het gevolg is van het grotendeels stilvallen van de agrarische activiteiten. Tot slot grenst het Manpadslaangebied aan twee Natura 2000-terreinen: Huis te Manpad en Leyduin.

Herinrichting

Het Manpadslaangebied is ongeveer 18 ha groot, waarvan 7 ha ingenomen wordt door kassen, bebouwing en volkstuinen. De gemeente heeft reeds jaren geleden het plan opgevat de overige 11 ha opnieuw in te richten. Deze 11 ha is in bezit van projectontwikkelaars (met daarop 2 ha aan kassen).

Uitgangspunt bij de herinrichting is dat het landelijke karakter behouden blijft en dat aansluiting wordt gezocht met de beide strandwallen, zodat een vloeiende overgang ontstaat. Ook is het de bedoeling dat de bestaande doorkijken, zowel oost-west als noord-zuid, zo veel mogelijk gehandhaafd blijven. Bestaande waterpartijen kunnen verbreed worden en hierlangs kunnen ecologische oevers worden aangelegd. Voor recreatie zou er een wandel- of fietsroute kunnen komen.

Ter financiering van deze plannen is voorzien in de bouw van twintig villa's op percelen van circa 1000 m². De gemeente is er voorstander van dat deze woningen in de zuidwesthoek komen.

Visie HVHB: eerst een masterplan

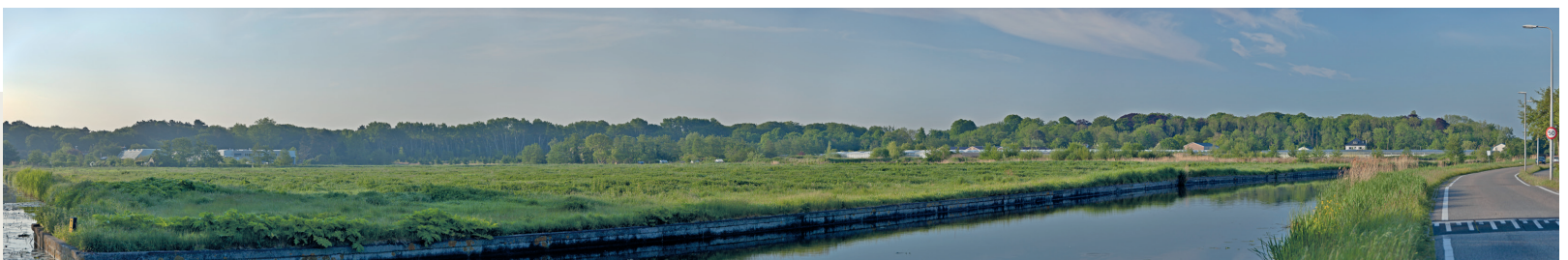
De HVHB stelt zich op het standpunt dat herinrichting van het gebied wenselijk is, waarbij recht gedaan wordt aan de structuur en de uitstraling zoals die in de loop van de tijd zijn ontstaan. Dit is het laatste gebied in Heemstede dat nog aan de historische tuinbouw en bollenteelt herinnert.

In de huidige plannen wordt de bouw van twintig villa's echter te gemakkelijk als een voorwaarde voor herontwikkeling gezien. Deze villa's doen geen recht aan de kwaliteiten van het gebied en zullen in sterke mate afbreuk doen aan een fraaie herinrichting.

Bovendien betekent de bouw van twintig villa's een radicale wijziging in functies in het gebied. In dit kwalitatief hoogwaardige terrein verdient een geleidelijke overgang van functies de voorkeur. Gebruik in de toekomst vloeit dan idealiter voort uit gebruik in het verleden.

Om deze geleidelijke overgang op verantwoorde wijze te laten plaatsvinden, is een *Masterplan Manpadslaangebied* nodig. In zo'n plan worden eerst de bestaande kwaliteiten beschreven (cultuurhistorie, landschap, natuur), en op basis daarvan kun je verder denken over toekomstig gebruik. Dat masterplan ontbreekt echter. Te gemakkelijk wordt uitgegaan van de bouw van de genoemde villa's. Daarom is de HVHB, in samenwerking met een bureau dat gespecialiseerd is in landschapsarchitectuur, bezig met het opstellen van zo'n masterplan, dat we binnenkort zullen publiceren.

Daan Kerkvliet, Jaap Verschoor

Wandeling in de Vijfhoek, Haarlem, woensdag 22 juni 2016

Na een zeer geslaagde wandeling in augustus 2015 langs Haarlemse geveltekens, o.l.v. de enthousiaste heer P. van Graafeiland (bestuurslid van de Stichting geveltekens van de Vereniging Haarlem) gaan wij nu onder zijn leiding wandelen in de Vijfhoek.

De Vijfhoek werd ook wel de Vlaamse wijk genoemd. Na grote oproeren in de Zuid-Nederlandse steden vestigden zich in de 14de eeuw in Noord-Nederland veel Vlamingen die in de textielnijverheid werkten. Dat zie je terug in straatnamen als de Wolstraat, de Lange Lakenstraat en de Drapenierstraat (een drapenier is een lakenwever). Onze gids zal er van alles over te vertellen.

Verzamelen: 10.00 uur bij de Hoofdwacht, Grote Markt 17 Haarlem.
 Kosten: HVHB-leden gratis, niet-leden €5,- (graag vermelden of u lid bent)
 Aantal deelnemers: 20 personen
 Opgeven bij: Tina Mascini, tmascini@quicknet.nl, 023 5286496
 of bij mw. Theo Jonckbloedt, 023 5294499
 Bij verhindering tijdig afmelden i.v.m. wachtlijst.

Kranslegging graf Syb Talma, 12 juli 2016

Op 12 juli 2016 is het honderd jaar geleden dat Aritius Sybrandus (Syb) Talma is overleden. Talma was minister voor de ARP in het kabinet Heemskerk (1908-1913), realiseerde in 1913 de eerste collectieve oudedagsvoorziening in Nederland en is daarmee een van de grondleggers van het stelsel van sociale zekerheid in Nederland. Ook is hij aartsvader van het Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV). Na zijn ministerschap was Talma dominee in Bennebroek. Hier werd hij ook begraven in een monumentaal graf naast de Nederlands-hervormde kerk, Binnenweg 67.

De Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek zal ter gelegenheid van zijn honderdste sterfdag op dinsdag 12 juli 2016 een krans leggen op het graf van Talma. Voorafgaand aan de kranslegging zal er om 10.00 uur in het Jagershuis naast de kerk kort worden stilgestaan bij Syb Talma.

Meer lezen over Talma

Marc de Bruijn, 'In de Kamer heeft hij gestreden, in Bennebroek heeft hij geleden. De onbekende laatste jaren van minister en dominee Syb Talma' in: *HeerlijkHeden* 150, 2011 (zie www.hv-hb.nl).

Lammert de Hoop, Arno Bornebroek, *De rode dominee: A.S. Talma*. Amsterdam 2010.

Gerard van Krieken, *Syb Talma (1864-1916): een biografie*. Hilversum 2013.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Syb_Talma

Illustratieverantwoording

Een vuurtoren bij Heemstede

Blz. 3 (onder): overgenomen uit H.W.J. de Boer e.a., *Adriaan Pauw (1585-1653), staatsman en ambachtsheer*. Heemstede 1985
Blz. 3 (boven): collectie Hoogheemraadschap Rijnland, Rijnland A-4496
Blz. 4, 5, 6 (onder): Noord-Hollands Archief
Blz. 6 (boven): overgenomen uit Willem Laanstra, *Andreas Schelfhout 1787-1870*, Amsterdam 1995
Blz. 7 (boven): overgenomen uit Ben van Tongeren, *Geheime misie in 1847*, Cruquius 1996
Blz. 7 (onder): nha.courant.nu

Levinus Tollenaar en zijn grillige baksteenreliefs aan de Glip

Blz. 8: collectie C.J.S. van Geloven-Eelman
Blz. 9-12: foto's Theo Out

De App elkamer, in 1981 gered van de sloop

Blz. 14 (boven): collectie HVHB
Blz. 14 (onder), 17 (boven): bouwtekeningen.heemstede.nl
Blz. 15, 17 (midden): Noord-Hollands Archief
Blz. 16 (midden): foto Ruud Bannink
Blz. 19 (midden, rechts): foto Marloes van Buuren
Overige afbeeldingen blz. 14-19: collectie Joan en Wendelmoet Boer

Twee puttigroepjes van Shee op Berkenrode

Blz. 22: collectie Rijksmuseum, Amsterdam
Blz. 20, 21, 23: foto's Dennis de Kool

Nelly van Ree Bernard, muzikale en culturele inspirator

Blz. 24, 26 (boven): collectie HVHB
Blz. 25 (kleurenfoto's boven): collectie Centraal Museum, Utrecht (foto's Adriaan van Dam)
Blz. 25 (onder): foto Theo Out
Blz. 26 (onder), 27 (rechts): collectie J. Göbel en L. Bax
Blz. 27 (links): overgenomen van: Nelly van Ree Bernard, *Seven steps in clavichord development between 1400 -1800*, Buren 1987.

De Binnenlandse Strijdkrachten (BS) in Bennebroek

Blz. 29 (links): overgenomen uit J.W. Groesbeek, *Bennebroek, beeld van een dorpsgemeenschap*, Bennebroek 1982.
Blz. 29 (onder), 32: dagboek van Cornelis Nicolaas Stijger, Noord-Hollands Archief, T. 3806, inv. nr. 1273.

Nieuw als lid/abonnee

Bennebroek

Dhr. J.P. Engel

Dhr. J.F. Muller
Dhr. E.A.S. van Nieuwenhuizen
Dhr. E.A.J.F. Visser

Haarlem

Dhr. J.A. Rusman
Dhr. P.S.J. van Wieringen

Hoofddorp

Dhr. P. Lammers

Heemstede

Dhr. A.A.L. Everout
Mw. J. Goedkoop
Dhr. J. ter Heijden
Dhr. H.J.M. Langemeijer
Dhr. A. Mok

St. Jansteen

Mw. C.T.A. van der Hulst

Blz. 31 (boven): Nationaal Archief (Ga het na)
Blz. 31 (onder): collectie E.C. Heukels
Overige afbeeldingen blz. 29-32: Stichting Oorlogshistorie Bloemendaal, werkgroep Bennebroek

Topverkoper van surrogaatthee

Blz. 33: collectie HVHB
Blz. 34 (links): collectie museum Flehite, Amersfoort
Blz. 34 (rechts): Noord-Hollands Archief

Joep Henneboel: 'Ik kon niet anders'

Blz. 35: collectie HVHB
Blz. 36,37: overgenomen uit *Joep Henneboel vertelt*, 1950.
Blz. 38: collectie Rob Hinse

Dokter Kaplan: een klein drama in Heemstede

Blz. 39, 40 (linksboven): nha.courant.nu
Blz. 40: foto's Theo Out

Vijftig jaar Heemsteeds Philharmonisch Orkest

Blz. 41, 42: collectie Heemsteeds Philharmonisch Orkest

Van het bestuur

Blz. 46 (onder): foto
Blz. 47: foto Carel le Brun
Blz. 48 (onder): foto's Marloes van Buuren
Blz. 51 (links en midden): www.geheugenvannederland.nl
Overige foto's blz. 44-48, 51 (rechts): Theo Out

Huis te Vogelenzang

Begin mei verschijnt het boek *Huis te Vogelenzang en de familie Barnaart* over de rijke geschiedenis van het Huis te Vogelenzang en zijn bewoners. Het landgoed is een pareltje in een bijna onaangetast en verstill gebied aan de rand van de Waterleidingduinen bij Vogelenzang. Op deze fraaie plek bouwde graaf Floris V in de 13de eeuw zijn jachtslot.

Het landgoed is al ruim tweehonderd jaar in het bezit van de familie Barnaart. De huidige bewoners beheren de buitenplaats in de geest van hun voorouders en stellen alles in het werk om het landgoed voor de toekomst te behouden. Bijzondere elementen uit het verleden, zoals de oude boerderijen en het parkbos met de ommuurde moestuinen, krijgen in het boek volop aandacht. Auteur Martin Bunnik deed ruim tweeduizend uur onderzoek en verzamelde prachtig oud en nieuw beeldmateriaal. Daarmee is het boek, dat verschijnt onder de vlag van onze zustervereniging Stichting Ons Bloemendaal, zowel een goed gedocumenteerde geschiedenis als een heerlijk bladerboek.

Informatie: boekhuistevogelenzang@ziggo.nl